

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra psychologie

Diplomová práce

**Vývoj Jižního Tyrolska ve 20. století a jeho vliv na ladínskou
menšinu**

Hana Housková

© 2019 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Hana Housková

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Vývoj Jižního Tyrolska ve 20. století a jeho vliv na ladínskou menšinu

Název anglicky

Development of South Tyrol in the 20th century and its influence on the Ladin minority

Cíle práce

Cílem této diplomové práce je popsat historický vývoj v oblasti Jižního Tyrolska a zjistit jak formoval ladínskou etnickou skupinu žijící v této oblasti a jaký měl vliv na současnost.

Hlavní výzkumná otázka:

☑ Jak historický vývoj oblasti ovlivnil identitu ladínské menšiny?

Dalším cílem této práce je zodpovědět následující výzkumné podotázky?

- Jak se Ladínové vymezují vůči německému a italskému obyvatelstvu?
- Jaký vliv má autonomní statut na ladínskou minoritu?
- Jaký vliv má italská vláda na dění v oblasti v současnosti?

Metodika

Všechny části této práce jsou úzce spjaty s projektem Pestrá Evropa, díky kterému byly získány cenné kontakty. Pro získání základních informací, před samotným terénním výzkumem, byla využita data ze sekundárních zdrojů, která patří k hlavním kvantitativním metodám. Tím se rozumí četba knih či článků souvisejících s daným tématem a následné zpracování a porovnání získaných informací. Většina zdrojů zabývajících se tématem Jižního Tyrolska a ladínské minority je anglické, německé a italské jazyce. Vlastní překlady těchto dokumentů, proto nemusí být vždy 100% správně.

Důraz byl také kladen na kvalitativní metody, které byly využity během opakovaného střednědobého výzkumu v severní Itálii, konkrétně v údolích Val Gardena, Val Badia a Val di Fasse, kde je soustředěno největší procento Ladínů. Nejeefektivnější byla technika polostandardizovaného rozhovoru, který probíhal osobně a následné dotazování k přesnění skrze komunikační a sociální síť Skype a Facebook.

Doporučený rozsah práce

cca 70 stran

Klíčová slova

Ladíni, Jižní Tyrolsko, ladínština, Autonomie, etnikum, etnická skupina, konflikt, autonomní oblast, identita, Dolomity

Doporučené zdroje informací

- BAHENSKÝ, F. Etnicita v historické perspektivě. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně kolektivní identity. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, s. 25, ISBN 978-80-8712-44-1
- BARTH, Fredrik. Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference, Waceland Press, 1998 ISBN 0-88133-979-2.
- FORNI, M. An Encounter with the Dolomite Ladins, Institut Ladin Micurá de Rù. San Martin de Tor, 2008. ISBN: 978-88-8171-083-6.
- GELLNER, E A. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2003. ISBN 80-7325-023-3.
- MARKUS, J. – BLÁHA, V. – GELLNER, E A. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-900892-9-1.
- SMITH, Anthony D. National Identity, University of Nevada Press, 1991. ISBN 08-741-7203-9.
- ŠATAVA, Leoš. Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace. Trnava, 2015. ISBN 978-80-8105-680-2
- ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.
-

Předběžný termín obhajoby

2019/20 ZS – PEF (únor 2020)

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 18. 11. 2019

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 19. 11. 2019

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 27. 11. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Vývoj Jižního Tyrolska ve 20. století a jeho vliv na ladínskou menšinu“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. 11. 2019

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za vedení práce a probuzení mého zájmu o problematiku etnických menšin a o kulturní antropologii obecně, Provozně ekonomické fakultě za spolufinancování terénního výzkumu v rámci projektu Pestrá Evropa. Velké díky také patří mým spolužačkám a spolužákům za vzájemnou motivaci ke studiu, mé rodině a partnerovi, za neutuchající podporu a za pevné nervy ve zkuškovém období a při psaní této práce.

Dále bych ráda poděkovala všem Ladínům, kteří byli ochotní podělit se o své názory, zkušenosti a vzpomínky.

Vývoj Jižního Tyrolska ve 20. století a jeho vliv na ladínskou menšinu

Development of South Tyrol in the 20th century and its influence on the Ladin minority

Souhrn

Tato diplomová práce je zaměřena na vývoj Jižního Tyrolska ve 20. století s důrazem na jeho vliv na etnickou minoritu Ladínů, která se nachází v pěti horských údolích v severní Itálii v oblasti Dolomit. Tato oblast je známá především zimní horskou turistikou a multietnickou společností. Jedná se o soužití Němců, Italů a Ladínů v oblasti a o prolínání jejich kultur.

Práce se zabývá podporou, rozvojem a vymezováním ladínské identity vůči ostatním. Dále je rozebírán podrobný historický vývoj oblasti, popisující významné události dějin, které nakonec vyústily k obdržení správní autonomie. Následně jsou popsány klady a zápory, které autonomie oblasti přinesla jak po stránce kulturní, sociální tak i ekonomické.

Pozornost je věnována i jednotlivým prvkům národní identity ladínských obyvatel, které jsou součástí jejich každodenního života, jako jsou například: jazyk, kroje, svátky, tradice a různé organizace na podporu a zachování ladínské kultury.

Nakonec jsou probírány otázky současného dění v Jižním Tyrolsku.

Klíčová slova: Ladíni, kultura, identita, etnická minorita, multietnická společnost, autonomie, Jižní Tyrolsko, Alto Adige, multilingvismus, ladínský jazyk, ladínština.

Summary

This thesis is focused on the development of South Tyrol in the 20th century and its influence on the ethnic minority of Ladin, which is located in five mountain valleys in northern Italy in the Dolomites. This area is known mainly for winter mountain hiking and multiethnic society. It is the coexistence of Germans, Italians and Ladins in the area and the blending of their cultures. The thesis deals with the support and development and definition of Ladin's identity towards others. Furthermore, a detailed historical development of the area is discussed, which ultimately resulted in the acquisition of administrative autonomy.

Attention is also paid to individual elements of the national identity of the Ladin people which are part of their daily lives, such as: language, costumes, holidays, traditions and various organizations to support and maintain the Ladin culture.

Subsequently, the pros and cons that the region's autonomy has brought in both cultural, social and economic terms are described. Finally, the issues of present events in South Tyrol are discussed.

Keywords: Ladins, culture, identity, ethnic minority, multiethnic society, Autonomy, South Tyrol, Alto Adige, multilingualism, ladin language.

1. ÚVOD	10
2. CÍL PRÁCE	11
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
4. METODIKA	15
5. TEORETICKÁ ČÁST	18
5.1. Etnicita	18
5.2. Teorie etnicity	20
5.2.1. Primordialismus	20
5.2.2. Konstruktivismus	20
5.2.3. Kompromis - perenialismus či etnicismus	21
5.3. Kultura	21
5.4. Etnická skupina	22
5.5. Etnická minorita	23
5.5.1. Rozdělení národnostních menšin do několika skupin	24
5.6. Nacionalismus	24
5.7. Národ	25
5.8. Národnost	26
5.9. Národy bez vlastního státu	26
5.10. Mateřský jazyk	27
5.11. Bilingvismus a multilingvismus	28
5.12. Autonomie	28
6. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE (VLASTNÍ PRÁCE)	33
6.1. Jižní Tyrolsko	33
6.2. Historie Jižního Tyrolska	34
6.2.1. Prehistorická doba	34
6.2.2. Starověk	34

6.2.3.	Středověk	35
6.2.4.	Moderní doba	36
6.2.5.	Jižní Tyrolsko ve 20. století	36
7.	LADÍNSKÁ MINORITA	44
7.1.	Ladíni obecně	44
7.2.	Kulturní prvky ladínské minority	46
7.2.1.	Jazyk	46
7.2.2.	Svátky a tradice	50
7.2.3.	Kroje	54
7.2.4.	Hudba	55
7.3.	Ladíni ve 20. století	56
7.3.1.	Demografický vývoj	56
7.3.2.	„Union Generela di Ladins dles Dolomites“	58
7.3.3.	Multimédia	60
8.	AUTONOMIE A LADÍNI	63
8.1.	Správní autonomie	64
8.1.1.	Politické uspořádání Jižního Tyrolska	64
8.1.2.	Proporční systém zastoupení jazykových skupin	66
8.2.	Kulturní autonomie	67
8.2.1.	Revitalizace jazyka	67
8.2.2.	Vzdělávací systém	70
8.2.3.	Kulturní instituce	72
8.3.	Vliv autonomie na ekonomiku Jižního Tyrolska	72
8.3.1.	Hospodářství	73
8.3.2.	Cestovní ruch	74
9.	SOUČASNÉ DĚNÍ V JIŽNÍM TYROLSKU	77
10.	DISKUSE A ZÁVĚR	79
11.	SEZNAM LITERATURY	81

12. SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ _____ 87

1. Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na etnickou minoritu Ladínů v severní Itálii, konkrétně v provincii Bolzano - Jižní Tyrolsko. Mimo tuto oblast se ladínské obyvatelstvo vyskytuje i v provinciích Trento a Belluno. Jedná se o původní obyvatele s vlastní kulturou a jazykem, ladínštinou, který si uchovali, i přes značnou germanizaci ze strany německých obyvatel, žijících na tomto území i přes násilné poitalš'ování za dob fašizmu. V současnosti se jejich počty na území Itálie pohybují kolem 33 000 obyvatel.

Do roku 1918 bylo Jižní Tyrolsko součástí Tyrol v Rakousku – Uhersku. S koncem první světové války bylo odtrženo od Tyrol a připadlo Itálii jako „válečná kořist“. Tehdy Benito Mussolini nařídil násilné poitalš'ování obyvatelstva, odsun německé menšiny a přisun italských obyvatel. Ladínská a německá kultura i jejich jazyky byly potlačeny.

Etnická diverzifikace severní Itálie vedla k nespokojenosti a sporům obyvatel žijících na tomto území, proto druhá polovina 20. století postupně přinesla ochranu a rozvoj menšinových práv a autonomní statut, což s sebou přineslo výrazné oživení zvyků a tradic. Došlo také k decentralizaci moci italské vlády.

Obyvatelé Jižního Tyrolska dnes žijí v multilingvní společnosti a těší se velmi dobré ekonomické situaci, díky již zmíněné autonomii, která byla Jižnímu Tyrolsku udělena v roce 1972 a zajistila velkou finanční podporu turismu a cestovního ruchu. Hlavním zdrojem dnešních ekonomických příjmů je především cestovní ruch, který těží z příhodných geografických podmínek. V současné době se jedná o ekonomicky vyspělou a perspektivní oblast s vysokou životní úrovní.

Již zmíněný historický vývoj ve 20. století bude stěžejním tématem této práce. Dále se práce bude věnovat autonomii Jižního Tyrolska a základním prvkům ladínské kultury.

2. Cíl práce

Tato diplomová práce navazuje na bakalářskou práci autorky, jejímž tématem bylo: Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů. Práce se tedy především věnovala vývoji ladínského jazyka a jeho uchování do dnešní doby. Cílem této diplomové práce je popsat historický vývoj v oblasti Jižního Tyrolska a zjistit, jak formoval zde žijící ladínskou etnickou skupinu a jak ovlivnil současný život na tomto území.

Hlavní výzkumná otázka:

❖ **Jak historický vývoj oblasti ovlivnil identitu ladínské menšiny?**

Dalším cílem této práce je zodpovědět následující výzkumné podotázky:

- Jak se Ladínové vymezují vůči německému a italskému obyvatelstvu?
- Jaká jsou specifika ladínské minority?
 - Kultura, jazyk, svátky, jídlo.
- Jaký vliv má autonomní statut na ladínskou minoritu?
 - Z kulturního i ekonomického hlediska.
- Jaký vliv má italská vláda na dění v oblasti v současnosti?

Práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. Teoretická část vysvětluje základní pojmy, které jsou spojeny s danou problematikou (etnicita, národ, autonomie aj.). Praktická část se snaží odpovědět na výzkumné otázky výše.

3. Literární rešerše

Historickým vývojem Jižního Tyrolska se zabývá Rolf Steininger v knize **South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century**. Autor se v této knize věnuje velmi podrobně událostem v Jižním Tyrolsku ve 20. století. Do detailů popisuje průběh fašistického poitalš'ování, problematiku etnického segregace i „teroristické“ útoky¹.

Thomas Hylland Ericksen ve svém díle **Etnicita a nacionalismus** vysvětluje, že etnicita by nikdy nemohla vzniknout v izolaci. Etnicita vyplývá ze vzájemné interakce s jinou skupinou, jedná se o snahu vymezit se, odlišit se od těch druhých. Pokud se není od koho odlišit, není třeba se vůči nikomu vymezovat, neexistují etnické skupiny „*Kulturní rozdíly se týkají etnicity pouze a jedině tehdy, když se tyto rozdíly stanou relevantními v sociální interakci.*“²

Jedna z mnoha věcí, o které píše Ernest Gellner ve své knize **Nacionalismus** je právě zmíněný pojem nacionalismus, který hraje důležitou roli při utváření států. Autor také rozebírá problematiku boje za autonomii. To platí i o bojích v Jižním Tyrolsku za autonomii, které pak vedly ke sjednocení Itálie. E. Gellner ve své knize také píše, jak je důležitá přítomnost menšin při vytváření říší a možnosti jejich přizpůsobení: „*Menšina se může přizpůsobit; a někdy celá menšina, nebo aspoň její podstatná část tak úspěšně činí. Jinou možností je, že se snaží zbavit se jak své specializace, tak i svého menšinového postavení a vytvořit svůj vlastní stát, jako nového ochránce nyní nespecializované, všeobecné, nové národní kultury.*“³

Leoš Šatava ve své knize **Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace** rozebírá původ a problematiku rétorománského obyvatelstva: „*O původu tohoto etnika existuje řada domněnek a tezí: bývají uváděny ve spojitosti s ilyrským, etruským nebo i keltským původem či vlivem. Od raného středověku byla tato romanizovaná*

¹ STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century* [online]. Transaction Publishers New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009 [cit. 2019-02-19]. ISBN 978-0-7658-0800-4. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=UP8oyC24Xu8C&pg=PA5&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

² ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus* [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=ls2018:etnicita_a_nacionalismus

³ GELLNER, Ernest André. *Národya nacionalismus*. 2. vyd. Praha: J. Hříbal, 1993. Poznání (Hříbal). ISBN 80-901381-1-X.

populace výrazně ovlivňována i kontaktem s německým etnikem. Přestože měl rétorománský jazyk relativně dobré podmínky pro rozvoj (literatura od 16. století), docházelo již od raného středověku k postupné asimilaci (tj. germanizaci, resp. poitalšřování) etnika a jeho vytlačení z řady oblastí (severovýchodní Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Tyrolsko). Tyto trendy působily až do konce 19. století; poté však došlo k „národnímu obrození“ a posílení pozic rétorománského jazyka a kultury.”⁴ Dále zmiňuje problém dnešní doby, a to turistický ruch, jako negativní aspekt, který potlačuje užívání rétorománštiny.

Miroslav Hroch v díle **Národy nejsou dílem náhody** napsal: „*Konfliktní situace se vyhrotila tam a tehdy, kdy se vyšší formou politického programu stal požadavek, aby příslušníci, přesně řečeno předáci formujícího se národa, mohli rozhodovat o svých záležitostech ve větší či menší míře nezávisle na ústředních orgánech státu. Zrodil se tedy program autonomie, který vycházel z toho, že na teritoriu, které národní předáci vymezili jako území „vlastního“ národa, má být politická moc centra minimalizována.*“⁵ O to se přesně snažili „Jihotyrolané“, chtěli omezit moc Říma v jejich oblasti. M. Hroch považuje „národní hnutí“ za základní prvek pro definici národa společně s pojmem „státní národ.“ Kniha se převážně zabývá vznikem národů, který připisuje sjednocování vztahů v daných oblastech, a naopak se staví odmítavě k nacionalismu na rozdíl od již zmíněného Gellnera.

Autonomii a historický vývoj Jižního Tyrolska důkladně probírá Antony Alcock, ve své práci nazvané **The South Tyrol Autonomy - A Short Introduction**. Z této práce vyplývají následující hlavní myšlenky: kolektivní snaha svědčí kultuře, striktní zákony nezajistí vývoj a multikulturní společnost by se měla snažit o spolupráci, nikoliv o konfrontaci.⁶

Vztahem autonomie a kultury se zabývá např. Valery I. Chirkov ve své práci **Culture, Personal Autonomy and Individualism: Their Relationships and Implications for Personal Growth and Well-being**. Autor zde rozebírá význam autonomie, na kterou mají různí autoři mnohdy velice rozlišné názory. Chirkov dle svého vlastního výzkumu chápe autonomii jako faktor, který příznivě ovlivňuje lidský blahobyt a pohodu (well-being). Tuto

⁴ ŠATAVA, Leoš. *Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace*. Tmava, 2015. ISBN 978-80-8105-680-2

⁵ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčina předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 315 s. 45. sv. ISBN 978-80-7419-010-0

⁶ ALCOCK, A. *The South Tyrol Autonomy, A Short Introduction*. [online]. 2001 [cit. 2018-12-05]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

vlastnost však nelze nijak změřit či porovnat, jelikož každá společnost zastává jiné hodnoty, tj. v každé společnosti poskytuje autonomie různé výhody, její funkce je univerzální, byť společnosti jsou různorodé.⁷

Autonomní vláda („Provincial Statistics Institute – ASTAT“)⁸ vydává statistické údaje „**South Tyrol in Figures**,“ s důležitými daty zaměřenými na geografické, společenské a ekonomické aspekty, veřejnou správu a justici. Demografické údaje, společně s mapami o jazykových skupinách, jsou v práci rovněž použity.

⁷ CHIRKOV, Valery I. *Culture, Personal Autonomy and Individualism: Their Relationships and Implications for Personal Growth and Well-Being* [online]. 2008, [cit. 2019-02-01]. Dostupné z: https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1127&context=iaccp_papers

⁸ ASTAT South Tyrol in figures 2017 [online]. [cit. 2017-01-08.] Dostupné z: http://www.provincia.bz.it/default_lang.htm

4. Metodika

Všechny části této práce jsou úzce spjaty s projektem Pestrá Evropa, díky kterému byly získány cenné kontakty. Pro zajištění základních informací, před samotným terénním výzkumem, byl využit sběr dat ze sekundárních zdrojů, který patří k hlavním kvantitativním metodám. Tím se rozumí četba knih či článků souvisejících s daným tématem a následné zpracování a porovnání získaných informací. Většina zdrojů zabývajících se tématem Jižního Tyrolska a ladínské minority je v anglickém, německém či italském jazyce. Z toho důvodu autorka, neodpovídá za absolutní správnost překladu.

Důraz byl také kladen na kvalitativní metody, které byly využity během opakovaného střednědobého výzkumu v severní Itálii, konkrétně v údolích Val Gardena, Val Badia a Val di Fassa, kde je soustředěno největší procento Ladínů. Nejeefektivnější byla technika polostandardizovaného rozhovoru, který probíhal osobně a následné dotazování k upřesnění skrze komunikační a sociální sítě Skype a Facebook. Využita byla také technika zúčastněného pozorování.

Komunikace probíhala převážně v anglickém jazyce. Se starší generací Ladínů, která neuměla anglicky, pomohl Denis Strickner (travel blogger) jeden z prvních kontaktů. Pan Strickner byl nápomocen nejen jako tlumočnick z italštiny do angličtiny, ale také s navázáním cenných kontaktů.

Výhodou rozhovorů je možnost detailního zkoumání dané problematiky. Nevýhodou je ovšem menší okruh respondentů a pravděpodobnost subjektivního zkreslení informací.

Během terénních výzkumů byl navázán kontakt s více než padesáti respondenty, ale pouze dvacet pět respondentů poskytlo delší rozhovor. Jednou z překážek byla také jazyková bariéra. Zastoupeny byly všechny věkové kategorie. Byli využiti stejní respondenti jako pro bakalářskou práci autorky *Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů* z roku 2017, kteří byli díky dříve navázanému vztahu otevřenější ohledně některých témat. Využiti byli také noví respondenti z terénního výzkumu, uskutečněného v létě 2019 v okolí měst Bolzano, Örtisei, Sëlva a Santa Christina a v údolí Val Gardena.

Rozhovory byly zaznamenávány písemně, nahrávány na záznamník mobilního telefonu a s povolením některých respondentů byl také pořizován videozáznam, z důvodu přesnějšího zpracování výpovědí respondentů a jejich následného překladu.

Na dalších stranách následují tabulky s přehledem respondentů.

<i>Jméno</i>	<i>Věk</i>	<i>Oblast</i>	<i>Profese</i>	<i>Etnická příslušnost</i>
Christina	40	Val Gardena	Ředitelka územní samosprávy pro okres Val Gardena	ladínská
David	58	Val Gardena	Šéfredaktor ladínských novin La USC di Ladins	ladínská
Denis	28	Bolzano	Travel blogger	italská
Anna	37	Val Gardena	Učitelka v ladínské školce	italská
Sara	21	Val Gardena	Studentka ladínské školy	ladínská
Magdalena	19	Val Gardena	Studentka architektury v Innsbrucku	německá
Kamila	46	Val di Fassa	Zaměstnankyně informačního centra	ladínská
Tomas	68	Val Gardena	Majitel ladínského muzea ve městě Ortisei	ladínská
Veronika	27	Val Badia	Knihovnice	ladínská
Iacun	32	Val Gardena	Učitel na základní škole	ladínská
Laura	53	Val Badia	Kuchařka	ladínská
Andreas	45	Val Gardena	Umělec	ladínská
Kevin	32	Bolzano	Právník	německá
Reinhard	46	Brixen	Distributor křišťálu	německá

Tabulka 1: Seznam respondentů a základní identifikační údaje, 2016-2017

<i>Jméno</i>	<i>Věk</i>	<i>Město</i>	<i>Profese</i>	<i>Etnická příslušnost</i>
Inge	38	Selva di Val Gardena	Zaměstnankyně informačního centra	ladínská
Chiara	35	Selva di Val Gardena, žije v Německu	Veterinářka	ladínská
Giorgio	55	Selva di Val Gardena	Majitel hotelu	italská
Peter	35	Selva di Val Gardena	Architekt	ladínská
Alex	34	Selva di Val Gardena	Tvůrce unikových her	italská
Ilvy	27	Selva di Val Gardena	Recepční	italská
Nicole	30	Selva di Val Gardena	Učitelka	italská
Ulrica	54	Ortisei / Val Gardena	Učitelka ladínštiny, básnířka	italská
Sofia	25	Ortisei	učitelka	italská
Magdalena	27	Selva di Val Gardena	Architektka	italská
Katrin	29	Selva di Val Gardena	Učitelka ekonomie	italská

Tabulka 2: Seznam respondentů a základní identifikační údaje, 2019

5. Teoretická část

V následující části této práce je nutno definovat následující pojmy, které budou v práci dále užívány:

- etnicita;
- teorie etnicity;
- kultura;
- etnická skupina;
- etnická minorita;
- národ;
- národnost;
- nacionalismus;
- národy bez vlastního státu;
- mateřský jazyk;
- bilingvismus a multilingvismus;
- autonomie.

5.1. Etnicita

Neexistuje jednoznačná definice „eticity“. Původ pojmu je v řeckém slově ethnos, jež bylo v antickém Řecku dichotomickým označením „jiných“, „druhých“, tedy skupin sdílejících odlišné termíny „ethnos“, „ethnic“ sloužily dlouho (až do 19. století) spíše k označování pohanů; postupně však získávaly i rasové a další hodnotící charakteristiky.⁹

Etnicita je „sociokulturní konstrukt“, tj. soubor představ, na jejichž základě se lidé rozčleňují na skupiny, jež by se měly odlišovat způsobem života a kulturou. Při této kategorizaci hraje důležitou roli vědomí vlastní sounáležitosti se skupinou, do níž se pozorovatel zařazuje.¹⁰

Dle Eriksena spočívá etnicita v rozdělení do dvou skupin my a oni tzv. insidery a outsidersy. Etnicita nemůže existovat tam, kde se nevyskytuje tento vzájemný vztah. To

⁹ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk: Teoriepraxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

¹⁰ COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*, Praha: Portál, 2011, s. 11 – 12. ISBN 80-7178-385-4.

znamená, že etnicita by nikdy nemohla vzniknout izolovaně, vytváří se tedy až v momentě kontaktu s těmi ostatními, vymezuje se od druhých. „*Etnicita spočívá v první řadě v aplikaci systematického rozlišování mezi insidery a outsidersy; mezi My a Oni. Etnicita nemůže existovat tam, kde se toto pravidlo nevyskytuje, předpokládá totiž institucionalizovaný vztah mezi jasně vymezenými kategoriemi, jejichž členové se navzájem považují za kulturně odlišné. Z tohoto pravidla vyplývá, že dvě nebo více skupin, které se považují za odlišné, se v situaci intenzivnějšího vzájemného kontaktu mohou zároveň stávat jedna druhé podobnější a zároveň se intenzivněji zabývat vzájemnými odlišnostmi.*“¹¹

Další význam etnicity bývá definován jako komplexní a dynamický znakový systém vzájemně a trvale se ovlivňujících prvků, které vznikají, reprodukují se a zanikají v kultuře a ve společnosti. V tomto smyslu je etnicita nástrojem diferenciací lidstva.¹²

I když většina odborníků vnímá etnicitu jako: „*Systém kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktů, historických osudů a představ o společném původu formující vědomí i nevědomí lidí, jejich identitu a životní orientaci. Podstatné jsou nejen objektivní složky etnicity (jazyk, náboženství, kultura), ale i novějšími autory zdůrazňované subjektivní přesvědčení lidí o jejich etnicitě.*“¹³ Etnicita je také subjektivní záležitostí, cítem, je proměnná a dynamická. Rozhodnutí je na jedinci, které se jedinec nachází, příkladem může být dlouhodobý pobyt v zahraničí. Jedinec, který strávil většinu svého života v USA, se stále cítí být více Čechem nebo už Američanem?

Velkým přínosem v oblasti zkoumání etnicity byl norský sociální antropolog Fredrik Barth, který uvádí, že obecné atributy etnicity (kultura, náboženství...) jsou proměnlivé a situační a tím pádem nejednoznačnými ukazateli etnicity. Podle Bartha jsou mnohem důležitější interakce mezi etnickými skupinami a etnické hranice, jež jsou výsledkem interakcí. Etnické hranice nijak skupinu neizolují, podstatná je jejich symbolická funkce, proudí přes ně informace, společenské vztahy, ekonomické vztahy i osoby.¹⁴

¹¹ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Překlad Marek Jakoubek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. Studijní texty (Slon), 51. sv. ISBN 978-807-4190-537.

¹² BAHENSKÝ, F. *Etnicita v historické perspektivě. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně kolektivní identity*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, s. 25, ISBN 978-80-8712-44-1

¹³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0.

¹⁴ BARTH, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Waceland Press, 1998. ISBN 0-88133-979-2.

5.2. Teorie etnicity

Etnicitu lze rozdělit do dvou hlavních (protichůdných) směrů primordialismu a konstruktivismu:

5.2.1. Primordialismus

Primordialismus je zastřešující termín souhrnně označující teze a tvrzení vycházející z přesvědčení, že příslušnost k národu je „přirozenou“ součástí lidských bytostí, stejně samozřejmou jako je zrak, sluch nebo čich, a z představy, že národy mají velmi starobylý původ. Z hlediska primordialismu se národy vyjevují jako společenské jednotky obsahující jednotnou „kulturu“, společný jazyk a historický či pokrevní „původ“.¹⁵ Národy jsou tak chápány jako přírodní, nikoli historický fenomén. Tento přístup jednoznačně dominoval v 19. a 20. století.

*Primordialistické hledisko stojí i za Stalinovou definicí národa (1913), která na řadu desetiletí ovlivnila vědecká paradigmatata v zemích socialistického bloku.*¹⁶

Julián Bromlej se také ztotožňoval s tímto hlediskem, zastával však názor, že důležitější než příslušnost k etnické skupině, je pro člověka příslušnost k určité sociální třídě.¹⁷

5.2.2. Konstruktivismus

Modernistické pojetí nacionalismu obsahuje řadu různých konceptualizací zahrnovaných pod různé nálepky, z nichž jsou nejčastěji uváděné zejména konstruktivismus a instrumentalismus. Ve vztahu ke studiu nacionalismu se konstruktivismus uplatňuje coby teorie, která nacionalismus traktuje jako formu ideologického vědomí, resp. intersubjektivně sdílenou představu, která zprostředkuje takovou verzi světa, ve které národy vystupují jako reálné entity mající nárok na sebeurčení v rámci vlastního státu. V konstruktivistické perspektivě se výraz „národ“ vyjevuje především jako jazyková kategorie, která organizuje

¹⁵ HIRT, PH.D., Mgr. Tomáš Hirt. *Modernismus vs. primordialismus* [online]. [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojet>

¹⁶ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk: Teorie praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

¹⁷ UHEREK, CSC., PhDr. Zdeněk. *TEORIE ETNICITY A ANTROPOLOGIE EVROPY* [online]. In: . s. 7 [cit. 2019-10-11]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/studijni_materialy/prednasky_TEA_1_b.pdf

jak politické vidění světa, tak sebezpojetí lidských „subjektů“, jakožto „členů“ dotyčných „kolektivit“, neboli jejich „identitu“.¹⁸

Tento konceptuální směr v dnešním společenskovědním diskurzu jednoznačně dominuje.

5.2.3. Kompromis - perenialismus či etnicismus

Jistým „kompromisním“ mezistupněm mezi primordialismem a modernismem jsou teorie označované jako perenialismus či etnicismus.

Perenialisté/eticisté neodvozují národ od „věčných“ atributů, ale z dlouhých předmoderních etnických a politických vazeb a sdílených vzpomínek. Nepovažují národy za náhodné, ale ani ne za existující od nepaměti; zaměřují se na předpoklady vzniku nacionalismů, výrazně mj. v kontextu (etno)symboliky (Anthony D. Smith, John A. Armstrong). Ve zmíněných konceptech je většinou jasně odlišena „eticita“ (nahlížená spíše primordialisticky) a „nacionalismus“ (nahlížený konstruktivisticky).¹⁹

5.3. Kultura

Kulturu nelze jednoznačně definovat, existuje několik různých teorií. V tradičních pojetích představuje kultura třídu věcí a jevů humanizujících a kultivujících člověka. Moderní vědecká (antropologická) definice kultury již vnímá kulturu neboli civilizaci jako složitý celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, které si člověk osvojil jako člen společnosti. V nejširším pojetí je kultura produkt, zahrnuje ideje, vzory a hodnoty. Je selektivní, lze se jí učit, je založena na symbolech a je obsažena v chování. Představuje mnohovýznamový program činností jednotlivců a sociálních skupin, který je podmíněn kulturními stereotypy, přetvářen společenskou činností a předáván prostřednictvím kulturního dědictví.²⁰

Jako kulturu označujeme prakticky vše, co vytvořilo lidstvo během svého vývoje, a to jak materiálně (hmotné), tak nehmotně (duchovní hodnoty). Ke hmotné kultuře řadíme

¹⁸ HIRT, PH.D., Mgr. Tomáš Hirt. *Modernismus vs. primordialismus* [online]. [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.antropoweboeb.cz/cs/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojet>

¹⁹ ŠATAVA, Leoš. *Eticita a jazyk: Teorie praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

²⁰ Kultura. Arts Lexikon [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Kultura>

všechny lidské výtvořy, ať již jde o stavby (architektonické objekty, urbanistické soubory, ale také např. okrasné zahrady či parky) nebo umělecká díla: literární (knihy), filmová, obrazová (či celé sbírky muzeí a galerií), případně předměty denní potřeby (i ty se v průběhu staletí významně měnily, a i dnes jejich tvorba podléhá kulturním vlivům) nebo oděv (včetně krojů, uniforem apod.). Duchovní, tj. nehmotnou kulturu pak tvoří souhrn výsledků lidské činnosti v umění, ve vědě a ve společenském životě vůbec, včetně jazyka, písma, náboženství, hudebních či tanečních projevů, lidových zvyků a tradic. Příkladem nehmotné kultury mohou být i místní názvy.²¹

V některých případech může kultura suplovat pojmy jako „etnikum/etnická skupina“ nebo i „národ“.²²

5.4. Etnická skupina

Etnická skupina je skupina, jejíž členové zastávají stejné kulturní hodnoty, společnou historii a další společné prvky, a zároveň se vymezují od jiných skupin. Podstatou příslušnosti k etnické skupině je identifikace jedince se specifickou kulturou na základě skutečného či domnělého původu, popřípadě na základě volby. Mezi charakteristiky etnické skupiny patří především velké množství společně sdílených znaků (např. jazyk), úzký vztah členů v čase a prostoru, společné historické zkušenosti, větší míra komunikace, etnická kultura, udržování etnických a kulturních tradic.²³

Tato definice přesně vystihuje etnickou skupinu Ladínů. Ti sdílejí stejnou kulturu, historii, tradice a v neposlední řadě vlastní jazyk ladínštinu, kterému bude věnována kapitola v praktické části této diplomové práce.

V Evropě dnes především dominují tzv. „národní státy“. Většina příslušníků určitého etnika je soustředěna v jediném, „vlastním“ národním státním útvaru. Ve většině evropských zemí dnes základní „státní“ etnikum představuje alespoň 90 % populace. Posledními etnicky homogenními státy jsou Portugalsko, Island a Irsko. Jsou ovšem známé i situace kdy může

²¹ Kultura. Arts Lexikon [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z:

<http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Kultura>

²² SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Studium (Portál). ISBN 80-717-8929-1. s. 9 - 11

²³ BAHENSKÝ, F. *Etnicita v historické perspektivě. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně kolektivní identity*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, ISBN 978-80-8712-44-1

být národnostní menšina v majoritním postavení, např. Švédové na finských Alandských ostrovech.²⁴

Atributy k určení etnické skupiny dle Anthonyho D. Smithe:

- *společné jméno;*
- *mýtus společného původu;*
- *kolektivní historická paměť;*
- *jeden či více odlišujících prvků společné kultury;*
- *spojení se specifickou „vlastí“;*
- *pocit solidarity pro významnou část populace.*²⁵

Dalšími znaky etnické skupiny by mohlo být například náboženství, jazyk, odvozování původu od jednoho společného předka nebo fyzické rysy.

Etnická skupina bývá také z historického hlediska spojována s určitým územím. Problém nastává, pokud je jedno území důležitým historickým atributem více národů, to vede k dlouhodobým mnohdy ozbrojeným konfliktům jako např. konflikt v severním Irsku, palestinsko – izraelský konflikt nebo konflikt v Jižním Tyrolsku, který bude popsán v praktické části.

5.5. Etnická minorita

Etnická minorita (též národnostní menšina) je jistou formou etnické skupiny. *Nejčastěji se jedná o skupinu osob téže národnosti, která žije v prostředí většinové populace a rovněž se může také jednat o skupinu osob, která je na daném území početně v menšině.*²⁶ Minority jsou často vytvářeny kolem hranic států migrací (ať přirozenou či nucenou), historickým vývojem území a hranic. Samozřejmě existují i etnické minority, které zůstaly stále na jednom území a přesto se staly menšinami, kvůli změnám vnějšího okolí například původní obyvatelé severní Ameriky.

Ladínové jsou z tohoto pohledu původním obyvatelstvem a etnickou minoritou v severní Itálii. Nevytvořili sice nikdy vlastní stát, ale získali značnou míru autonomie.

²⁴ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk: Teorie praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

²⁵ SMITH, Anthony D. *National Identity* [online]. University of Nevada Press, 1991 [cit. 2019-02-20]. ISBN 08-741-7203-9.

²⁶ BAHENSKÝ, F. *Etnicita v historické perspektivě. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně kolektivní identity*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, ISBN 978-80-8712-44-1

5.5.1. Rozdělení národnostních menšin do několika skupin

Leoš Šatava ve své knize *Etnicita a jazyk: Teorie praxe, trendy* uvádí následující možné rozdělení národnostních menšin:

- 1) **Velká etnika:** více než 30 mil. příslušníků:
 - Němci (pro zjednodušení i s Rakušany, Germanošvýčary aj.), Angličané (se Skoty), Francouzi (včetně Valonů, Frankošvýčarů, Okcitánců), Italové (se Sardy), Španělé, Poláci (včetně Kašubů).
- 2) **Středně velká etnika:** 8–30 mil. příslušníků:
 - Nizozemci (včetně Vlámů), Maďaři, Portugalci, Řekové, Češi, Srbové (včetně Černohorců), Švédové, Bulhaři.
- 3) **Malá etnika:** 1–8 mil. příslušníků:
 - Katalánci, Dánové, Albánci, Chorvati, Finové, Slováci, Norové, Irové, Litevci, muslimové (Bosňáci), Slovinci, Lotyšci, Makedonci, Estonci.
- 4) **Velmi malá etnika:** do 1 mil. příslušníků:
 - Baskové, Bretonci, Velšané, Friulové, Malťané, Frisové, Islandčané, Černohorci, Aromuni, Gagauzové.
- 5) **Miniaturní etnika:** do 100 000 příslušníků:
 - Do této skupiny spadají právě zkoumaní Ladínové a mnoho dalších jako jsou: Sámové, Faeřané, Gaelové, Rétorománi, Lužičtí Srbové, Karakačani, Meglenoromuni, Istrorumuni, Karaimové, Livové, resp. i uživatelé kornštiny a manštiny.²⁷

5.6. Nacionalismus

„Nacionalismus je původně politický princip, který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být shodné.“²⁸ Nacionalismus zdůrazňuje význam národa, je to pocit nebo hnutí jedinců, kteří sdílejí společnou kulturu, původ, jazyk. Z nacionalismu vychází myšlenka národních států. „Je to nacionalismus, který plodí národy, a nikoli obráceně.“²⁹

²⁷ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk: Teorie praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

²⁸ GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Překlad Jiří Markus. [1. vyd.]. Praha: Josef Hříbal, 1993. 158 s. Poznání; sv. 2. ISBN 80-900892-9-1. s. 18

²⁹ GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Překlad Jiří Markus. [1. vyd.]. Praha: Josef Hříbal, 1993. 158 s. Poznání; sv. 2. ISBN 80-900892-9-1. s. 51

Současné hranice však nezahrnují všechny členy národa, také v rámci migrace zahrnují i cizince, a proto dnes žádný stát nemůže tvrdit, že je čistě národním státem.

„Stručně řečeno, nacionalismus je teorie politického oprávnění, která požaduje, aby etnické hranice nebyly přetaty politickými hranicemi, a především, aby etnické hranice uvnitř daného státu – možnost již formálně vyloučená všeobecnou formulací principu – neoddělovaly držitele moci od ostatních.“³⁰

Zatímco Gellner tvrdí, že nacionalismus je fenoménem moderní doby tj. 19. a 20. století, a jeho vznik byl podmíněn industrializací a s ní spojenou migrací, Benedict Anderson vidí počátky nacionalismu v úpadku sakrálních monarchií a postupném nástupu racionalistického sekularismu, které předcházely nacionalismu, a do jisté míry ovlivnily jeho zrod. Do té doby zajišťovalo právě náboženství pocit bezpečí a sounáležitosti. Po oslabení jeho vlivu ve společnosti vyvstala potřeba nového prostředku k zabezpečování těchto jistot, a tím se stal národ.³¹

5.7. Národ

Národ je společenství lidí, hlásící se ke stejné národnosti. Přesná definice neexistuje. Například Anderson vidí národy jako pomyslná společenství „*imagined communities*“. Národ označuje takto: „*je to politické společenství vytvořené v představách – jako společenství ze své podstaty ohraničené a zároveň suverénní*“.³²

Dnes se rozlišuje mezi národem politickým a etnickým.

- a) **Etnický národ (německý model)** je primárně postaven na sdíleném jazyku, společné víře, historii, předcích a kultuře. Př. Ladíni, Češi, Němci a další – Primordialismus.
- b) **Politický národ (francouzský model)** je postaven na občanství. Všichni, kteří jsou teritoriálně soustředěni ve státě, se považují jeho občany a mají oprávnění účastnit se politiky a uplatňovat svou suverenitu.³³ Př. Američané, Francouzi – Konstruktivismus.

³⁰ GELLNER, Ernest André. *Národya nacionalismus*. Překlad Jiří Markus. [1. vyd.]. Praha: Josef Hříbal, 1993. 158 s. Poznání; sv. 2. ISBN 80-900892-9-1.

³¹ ANDERSON, Benedict. *Představyspolečenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-1490-8. s. 26–51

³² ANDERSON, Benedict. *Představyspolečenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-1490-8. s. 21

³³ KEANE, J. *Civil Society*, Stanford University Press, 1998. ISBN 0-521-81543-6.

5.8. Národnost

Ernst Gellner uvádí dvě definice národnosti. Za první jedinci patřící do stejného národa sdílejí stejnou kulturu tj. antropologická definice. Za druhé jedinci patří do stejného národa, pokud sami chtějí a sami tak uznají tj. voluntaristická definice.³⁴

Národnost je spojována s řadou významů dle terminologie západní a východní Evropy či autora:

- a) *Etnická příslušnost,*
- b) *Synonymum slov „národ“ či „etnikum“,*
- c) *Statutární menšina (viz Ústava 1968 – ČSSR jako stát dvou „národů“ a čtyř „národností“),*
- d) *Dle tradiční sovětské typologizace střední stupeň v triadické hierarchii „národ – národnost – etnická skupina.“³⁵*

Národnost lze tedy určit podle státu nebo oblasti, kde se člověk narodil nebo prožil dětství, podle původu předků (zejména matky) nebo podle kultury, kterou si člověk osvojil a se kterou se ztotožňuje. Národnost člověka se může změnit v průběhu života, zejména když žije v jiném národnostním prostředí, než ve kterém vyrůstal.

Pojem národnost bývá často chybě zaměňován s pojmem státní příslušnost. Například českou státní příslušnost mají Moravané, Slezané, Romové, Slovinci a další, kteří jsou sice státními občany České republiky, ale svou národnost uvádějí například při sčítání lidu jako Moravskou, Slezskou, Romskou či Slovenskou. Národnost si jedinec sám přiřazuje, neznamená totéž co státní příslušnost.

5.9. Národy bez vlastního státu

V Evropě se při vytváření států ujal převážně model tzv. „národního“ státu. Na rozdíl od Severní Ameriky, kde jsou státy budovány na základě „občanského“ principu (USA). Národní stát je z primordialistického hlediska přirozeným vývojem národa, jelikož každý

³⁴ GELLNER, Ernest André. *Národya nacionalismus*. Překlad Jiří Markus. [1. vyd.]. Praha: Josef Hříbal, 1993. 158 s. Poznání; sv. 2. ISBN 80-900892-9-1. s. 18.

³⁵ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk: Teorie praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.

národ má právo na sebeurčení, to znamená. „*právo každého národa svobodně rozhodovat o své existenci a o svém hospodářském, společenském a kulturním vývoji*“³⁶. Názorným příkladem ze současnosti jsou referenda Skotů o odtržení od Velké Británie a Katalánců o odtržení od Španělska. „*Téměř všechna evropská etnika s více než milionem příslušníků tak dnes disponují národním státem (nejvýraznější výjimky představují Katalánci a Galicijci); totéž platí i o některých méně početných etnických pospolitostech (Islandané, Lucemburčané, Malťané, Černohorci aj.). Absence národního státu může být také do značné míry suplována autonomií na regionalisticko-etnické bázi (Katalánci, Baskové, Němci a Jižní Tyrolsko aj.); zmínit je možno i lokální „etnické parlamenty“ – at’ již iniciované a vytvářené „zdola“ (např. Sámové v Norsku, Švédsku a Finsku, současné snahy v Lužici) či „shora“ (např. etnické menšiny v Maďarsku či srbské Vojvodině)*“³⁷.

Menší národy však touto výhodou nedisponují, pouze velmi malému počtu etnik je umožněno vytvořit vlastní národní stát.

5.10. Mateřský jazyk

Pojem mateřský jazyk lze chápat několika různými způsoby:

1. *Jde o jazyk, který se člověk naučil jako první ve svém životě,*
2. *Je to jazyk, kterým se člověk sám identifikuje, tj. ke kterému má nejbližší citový vztah a považuje ho sám za svůj mateřský,*
3. *Je to jazyk, který člověk nejlépe ovládá,*
4. *Je to jazyk, který člověk používá nejčastěji.*³⁸

Dále se za mateřský jazyk dá považovat jazyk, kterým mluvila matka dítěte a ve kterém ho vychovala, což se může vztahovat k bodu 1. Přirozeně by to měl být ten jazyk, jenž se dítě naučí jako první od matky. Toto je definice mateřského jazyka pro Českou republiku. V každé zemi je to však jiné například v Bělorusku považují za svůj mateřský jazyk

³⁶ POTOČNÝ, M. *Deklarace zásad mírového soužití*. Praha: Universita Karlova, 1972. ISSN 0231-8601. s. 59

³⁷ ŠATAVA, L. *Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace – 23 případů*, Trnava, 2015. ISBN 978-80-8105-680-2. s. 10 - 11

³⁸ NEKVAPIL, J., SLOBODA M., WAGNER P. *Mnohojazyčnost v České republice*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-581-4. s. 50

běloruštinu, i přestože se jako první jazyk naučili ruštinu a běloruštinu si osvojili až ve škole.³⁹

Někteří lidé nemají jen jeden mateřský či rodný jazyk, ale mohou mít dva i více. Například děti imigrantů, děti rodičů, kteří mají různé rodné jazyky nebo lidé žijící v zemích či oblastech, kde se běžně mluví více jazyky najednou. Například Ladíni ovládají italštinu, němčinu a ladínštinu na stejné úrovni. Jedná i o úřední jazyky oblasti.

5.11. Bilingvismus a multilingvismus

Bilingvismus neboli dvojjazyčnost je, velmi obecně řečeno, spoluexistence dvou jazyků. V případě multilingvismu (mnohojazyčnosti) se jedná o spoluexistenci více jazyků. *„V současné době je patrná obecná tendence mluvit o „multilingvismu“ místo o „bilingvismu“. Souvisí to s uvědoměním si toho, že užívání nebo znalost více jazyků než pouze jednoho či dvou je v současném světě spíše pravidlem než výjimkou.“*⁴⁰

Bilingvismus i multilingvismus úzce souvisí s mateřským jazykem viz. předchozí kapitola. Jsou potvrzeny teorie, že malé děti si jsou schopny snadněji a rychleji osvojit i více jazyků najednou, často se jedná o děti z národnostně smíšených rodin.

*„Za mnohojazyčnost (multilingvismus) se někdy nepovažuje přímo praktické užívání více jazyků, ale i pouhá schopnost je běžně užívat (přičemž tato schopnost nemusí být po jistou dobu uplatňována).“*⁴¹ Ladíni většinou kromě ladínštiny, italštiny a němčiny ovládají i angličtinu nebo francouzštinu, které se učí na základních školách jako povinné cizí jazyky.

5.12. Autonomie

Často používaný pojem s ne vždy jasným významem. Překlad slova autonomie je samovláda, což je o poznání jasnější pojem. Autonomie se nejčasněji přisuzuje státům a institucím. Míra autonomie znamená vlastně míra nezávislosti na nějaké vyšší autoritě.

³⁹ NEKVAPIL, J., SLOBODA M., WAGNER P. Mnohojazyčnost v České republice. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-581-4. s. 43

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ Tamtéž

*Autonomně chovající se jedinec nebo stát se chová nezávisle a bez větších příkazů ostatních hráčů. Autonomní jedinec si volí své cíle nezávisle a žije do velké míry více autenticky, než jedinec s nižší mírou autonomie.*⁴²

Autonomie v mezinárodním právu nemá univerzální definici. Termín autonomie pochází ze dvou řeckých slov: „auto“ znamená sebe sama a „nomos“, což znamená právo nebo pravidlo. Vytvoření vlastních zákonů je tedy základním významem autonomie, zatímco samotná místní samospráva by si nezasloužila označení jako autonomie.⁴³

Politická autonomie představuje vysokou míru samosprávy například pro město, provincii či stát. Autonomní území mívají vlastní parlament a vládu, nejčastěji se jedná o území, na kterém žije určitá etnická menšina. Autonomie má poskytnout prostor pro samosprávu a individualitu jedincům na základě odlišnosti od vnějšího prostředí státu. Nejedná se o úplnou politickou samostatnost či nadřazenost ani o subjekt federace, i když ji často předchází.⁴⁴

Poskytnutí potřebných pravomocí menšinám v regionu zajistí přežití jejich kultury. Ochranou kolektivních práv lze odstranit nerovnováhu mezi státní většinou a etnickými minoritami. V porovnání s klasickými individuálními lidskými právy existují specifická menšinová práva, která mohou být definována pouze kolektivně například náboženské aktivity, kulturní a vzdělávací zařízení, využití jazyka ve veřejné sféře apod.

Autonomie jako kompromisní řešení umožnila sdílení legislativních a výkonných pravomocí mezi centrálními státy a národnostními menšinami, které chrání oba cíle: zachování integrity státu a jeho svrchovaného území a samosprávy pro menšinovou skupinu v jejích specifické oblasti. Současná důležitost autonomie musí být uvažována ve dvou hlediscích: jako účinný prostředek k předcházení konfliktům a k jejich řešení, zajištění základních potřeb národnostních menšin v rámci stávajících státních hranic a jako základní právo národnostních či etnických menšin být součástí mezinárodního práva.⁴⁵

⁴² PILOUS, Patrik. *Autonomie* [online]. [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/mezinarodni-vztahy/autonomie/>

⁴³ BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison* [online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

⁴⁴ ŽALOUDEK, K., *Encyklopedie politiky*. 1996. Heslo Autonomie

⁴⁵ BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison*

Autonomie bývá často považována za způsob řešení či předcházení etnických konfliktů. Škola „*realistických myslitelů*“ („*realist thinkers*“) tvrdí, že územní rozdělení a institucionální segregace budou optimální. Naopak „*idealistická škola*“ („*idealistic school*“) navrhuje budování multietnických společností založených na demokracii, právním státu a ochraně lidských a menšinových práv. Společná myšlenka obou škol je rostoucí zájem o formy územní a kulturní autonomie jako o prostředek řešení a zvládnání etnických konfliktů, který chrání identitu různých etnických skupin žijících ve stejných státech. Územní autonomie je považována za nejvyspělejší prostředek k ochraně menšin bez odtržení území a etnické skupiny od daného státu. Jinak řečeno: splňuje základní právo národnostních menšin, aby měly alespoň vnitřní sebeurčení beze změny mezinárodních hranic a bezúhonnosti státu, v němž žijí. Velmi zásadní důsledky autonomie jsou vnitřní vztahy mezi všemi etnickými skupinami žijícími v určité oblasti. Autonomie musí být interpretována jako dynamický proces spíše než věčně ustálené řešení.⁴⁶

Podle Ruth Lapidot a Christoph Pan/ Beate S. Pfeil lze rozlišit tři typy autonomie:

1. **Teritoriální (územní) autonomie**

Územní autonomie je uspořádání zaměřené na určitou skupinu, která se liší od většiny obyvatelstva státu, ale tvoří většinu nebo významnou část určitého regionu. Je tak prostředkem, kterým může daná skupina vyjádřit svou odlišnou identitu. Teritoriální autonomii je třeba chápat jako zvláštní status přiznaný územní jednotce, který umožňuje obyvatelům této územní jednotky regulovat své záležitosti prostřednictvím autonomní legislativy, vlády, správy a soudnictví. Autonomní orgány musí být přesně zakotveny v právních předpisech každého státu. Územní autonomie musí zásadně zahrnovat ty oblasti kompetence, které jsou nezbytné pro zachování kulturní identity národnostní menšiny, jako jsou například:⁴⁷

[online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

⁴⁶ BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. ISBN 978 1 84331 730 2.

⁴⁷ BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison* [online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

- vzdělávací systém, který respektuje hodnoty a potřeby příslušné národností menšiny;
- kulturní instituce a programy;
- rozhlasové, televizní a jiné komunikační prostředky;
- zobrazení vlastních emblémů;
- účast na řešení případného dvojího občanství.

Druhá oblast pravomocí potřebná k zajištění fungování a blahobytu autonomního subjektu odkazuje na jeho sociální a ekonomické předpisy, jako jsou:

- užívání a kontrola přírodních zdrojů;
- vydávání licencí pro různé profese a obchodům;
- zdanění pro účely autonomní oblasti;
- zdravotní a sociální služby, včetně sociálního zabezpečení;
- doprava, jako jsou místní silnice, přístavy a letiště;
- výroba energie;
- ochrana životního prostředí;
- kontrolu finančních institucí;
- místní a regionální policie.⁴⁸

2. Kulturní a osobní autonomie

Kulturní a osobní autonomie je poskytována členům specifické komunity (etnické, náboženské, jazykové). Tento model autonomie, který umožňuje členům etnické komunity řídit se institucemi a/nebo jejich vlastními právními předpisy, umožňuje menšinám významnou míru autonomie a soudržnosti, i když jsou menšiny rozptýleny po celém území.⁴⁹

Na rozdíl od územní autonomie, v případě kulturní autonomie, zvláštní autonomní status není přiznán jednotce prostoru pro péči o své vlastní věci, ale

⁴⁸ BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison* [online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

⁴⁹ BRUNNER, Georg a Herbert KÜPPER. *Minority Governance Concepts in Europe: Theory and Practice*. In: GÁL, Kinga. *Minority Governance in Europe*. Budapešť: The Open Society Institute, 2002, s. 11-36. ISBN 963-9419-40-0.

spíše skupině osob, která představuje určitou formu unie/sdružení podle veřejného práva. Tato autonomie je proto vhodná tehdy, když národnostní menšiny netvoří většinu obyvatelstva v oblastech, v nichž mají bydliště, nebo když národnostní menšiny z jakýchkoli důvodů nepovažují nárok na územní autonomii za užitečný.⁵⁰

3. **Lokální (místní) autonomie (lokální samospráva)**

Prostřednictvím místní autonomie je obyvatelům správní jednotky zajištěna možnost starat se o vlastní záležitosti (týkající se národnostní menšiny) nad rámec odpovědností, které jsou obvykle přiděleny administrativní jednotce. Zejména těch záležitostí, které jsou v podstatě výlučně nebo převážně v zájmu místní komunity.⁵¹

⁵⁰ SMITH, David J. a Karl CORDELL. *Cultural Autonomy in Contemporary Europe*. Cornwall: MPG Books, 2008. ISBN 0-415-46456-0.

⁵¹ BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison* [online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

6. Praktická část práce (vlastní práce)

6.1. Jižní Tyrolsko

Jižní Tyrolsko je oblast v srdci italských Alp a autonomní provincie v severní Itálii. Oficiální název v italštině *Provincia autonoma di Bolzano – Alto Adige* v němčině *Autonome Provinz Bozen – Südtirol*. Společně s další autonomní provincií Trentem tvoří region *Trentino – Alto Adige/Trentino - Südtirol*. Hlavním městem je Bolzano. Z celkové rozlohy 7 400 km² se 64 % oblasti nachází v nadmořské výšce vyšší než 1 500 m. n. m. Celé provincii dominují hory, které pokrývají až 80 % celkové rozlohy Jižního Tyrolska a zanechávají pouze 6 % území obyvatelným. Nejvyšším bodem je hora Ortler s 3 905 m n. m., která se nachází na západě provincie.

Jižní Tyrolsko je bránou k ostatním evropským zemím na severu, kde sousedí s Rakouskem, a na západě se Švýcarskem. Dále se rozpíná až k jezeru Garda (*Lago di Garda*). Populace Jižního Tyrolska v roce 2017 činila 527 750 obyvatel⁵², z toho 69,41 % tvoří německy hovořící skupina, 26,06 % italsky hovořící skupina a 4,53 % ladínsky hovořící skupina. Všechny tyto jazyky díky autonomii provincie spadají pod velmi silnou právní ochranu. Jižní Tyrolsko je rozděleno do 116 okresů, z nichž pouze v osmi je převládajícím jazykem italština, v dalších pěti ladínština a ve zbývajících 103 okresech němčina.

Hlavní ekonomický příjem Jižního Tyrolska tvoří cestovní ruch. Životní úroveň je zde velmi vysoká a ekonomika Jižního Tyrolska má dominantní postavení v celé Itálii, více v kapitole *Vliv autonomie na ekonomiku Jižního Tyrolska*.

V celé Itálii je dnes dle článku 6 Ústavy a práva č. 482, 1999, odstavec 2 uznáváno a chráněno legislativou dvanáct minorit. Jedná se o Albánce, Katalánce, Němce, Řeky, Slovince, Chorvaty, Francouze, Provensálce, Friuli, Ladíny, Occitánce a Sardy.

⁵² Bevölkerung [online]. [cit. 2019-02-24]. Dostupné z: <https://astat.provinz.bz.it/de/bevoelkerung.asp>

6.2. Historie Jižního Tyrolska

6.2.1. Prehistorická doba

K tomuto období neexistují žádné písemné dokumenty, které by poskytly obraz o životě v oblasti Dolomit. Veškeré informace jsou čerpány z archeologických nálezů, které pocházejí již z mezolitu, střední doby kamenné. Dle těchto nálezů bylo zjištěno, že přístřešky v oblasti sloužily jako útočiště pro lovce. Jednalo se o dočasná útočiště, nikoli o trvalé osídlení. První trvalá sídla pocházejí ze střední doby bronzové (osada Sotćiastel) a doby železné (vykopávky kolem města Ortisei). Předpokládá se, že v oblasti Val Badia od konce 18. století před naším letopočtem žilo kolem 240 až 300 obyvatel.⁵³

V roce 1991 byla nalezena mumie muže, jenž je nazýván „Ötzi“ nebo také „ledový muž“, který zemřel kolem roku 3200 let před naším letopočtem v oblasti Ötztalských Alp. Muž z rané doby bronzové zemřel na vykrvácení, když byl při přechodu přes ledovec Tisenjoch střelen šípem do ramene, hrot šípů zůstal zaklíněn v těle mrtvého. Tělo rychle pokryl sníh a led, což způsobilo dokonalé zachování těla i s jeho šaty a výbavou. Mumii „Ötziho“ lze vidět v Archeologickém muzeu ve městě Bolzano.

Asi v 5. století př. n. l. do alpského prostoru začínají stále více pronikat keltské vlivy. Postupně se zde rozvíjí rétská kultura, také nazývaná „kultura Fritzens-Sanzénská“.⁵⁴

6.2.2. Starověk

Ladinci jsou potomky rétorománských kmenů, které žily v oblasti Jižního Tyrolska ještě před Římany (rétorománský = předrománský), jež tuto oblast dobyli kolem roku 15 n. l. Tehdy bylo Jižní Tyrolsko velmi významným strategickým bodem. Vedly přes něj tři velmi důležité cesty, které spojovaly Itálii s ostatními evropskými státy na severu, Brennerský a Reschenský průsmyk spojovaly jižní Evropu se severní, skrze ně bylo možné přejít Alpy. Oblast dnešního Tyrolska byla rozdělena na římské provincie Raetia, Noricum a Venetia cum Histria. Celé území bylo postupně obklopeno vojenskými silnicemi jako byla například

⁵³ Storia di Ladins, *Uniu Ladins Val Badia*, [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: <http://www.uniunladins.it/storia-di-ladins>

⁵⁴ *Ötzi, Rétové, Římané* [online]. [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/historie/otzi-retove-rimane>

Via Claudia Augusta s četnými přechodnými i trvalými stanovišti. Také díky tomuto vlivu docházelo k postupné romanizaci místního obyvatelstva.⁵⁵

Z různých archeologických nálezů je patrné, že Ladíni byli zdatnými farmáři. Již dlouhou dobu před dobytím Římany, pěstovali například vinnou révu. Po příchodu Římanů se Jižní Tyrolsko stalo součástí římské provincie Rhaetia, ta byla známá právě díky produkci vína. Dvě nejdůležitější města Rhaetie byla už tehdy Tridentum (Trento) a Curia (Coire). V této době zde žilo několik různých etnických skupin užívajících předindoevropské jazyky, Tyto skupiny jsou označovány jako Raeti nebo Rétské kmeny, na kterých se římská správa podepsala především skrze latinu. Ta ovlivnila místní jazyky, které se postupem času začaly označovat jako rétorománské. Tímto způsobem vznikla mimo jiné i Ladínština. Konec římské nadvlády je datován do roku 476 n. l., když germánský náčelník Odoaker sesadil posledního západorímského císaře a území se tak dostalo pod nadvládu Gótů.⁵⁶

6.2.3. Středověk

Po pádu Říma si Tyrolsko nárokovaly germánské kmeny (Ostrogóti, Vandalové). V letech 570 až 575 zde na krátkou dobu vládli Frankové a v období let 575 až 580 se na tomto území značně rozšířil Bavorský vliv za vlády vévody Garibalda I.⁵⁷ Roku 778 si Tyrolsko podmanil budoucí císař Svaté říše římské Karel Veliký. Po obnovení Říše římské získává Tyrolsko věhlas, jelikož přes něj vedla obchodní cesta a královská korunovační cesta do Říma.

Od počátku 11. století se v Evropě překrývají moci církevní a světská. Císař převedl veřejné a soudní pravomoci na biskupy a opata. Duchovní vůdci se ukázali jako zvláště vhodní pro role veřejných činitelů. Dědičnost úřadu měla prokázat jejich spolehlivost. Biskupové v Trentu a Brixenu ovládali celou oblast od údolí řeky Inn až po jezero Lago di Garda a tím kontrolovali nejdůležitější spojení mezi severem a jihem. Za své jednání odpovídali přímo římskému císaři. Toto lze označit jako jednu z prvních forem autonomie v regionu. Vzhledem k tomu, že kombinace sekulárního a duchovního úřadu byla obtížná, museli biskupové postupem času předat svou moc místodržitelům. V roli zemských správců

⁵⁵ *Ötzi, Rétové, Římané* [online]. [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/historie/otzi-retove-rimane>

⁵⁶ HOUSKOVÁ, Hana. *Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů*. Praha, 2017. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

⁵⁷ MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. ISBN 978-3-85256-697-9

obou biskupství zahájila svůj vzestup ve 12. století tyrolská hrabata. Šlechta tak posílila svá dědičná a vlastnická práva, rozšířila území nejen prostřednictvím smluv, akvizic a sňatků, ale také prostřednictvím násilných činů. Tato hrabata se časem stala vlivnějšími a skutečnými držiteli moci. V první polovině 13. století sjednotila oblast v jeden celek nazvaný *Země Tyrolsko*, od té doby se na tomto území oficiálně používala jen němčina.

26. ledna 1363 Markéta „z boží milosti markraběnka z Brandenburgu, vévodkyně z Bayernu a Korutan, hraběnka z Tyrol a Gorzu“, též Markéta Tyrolská či Markéta Pyskatá, byla nucena předat vládu nad všemi zeměmi, kterým vládla, jejím nejbližším příbuzným vévodům Rudolfovi, Albrechtovi a Leopoldovi Habsburským. Země musela podstoupit, jelikož v roce 1361 ovdověla a o pouhé 2 roky později zemřel i její jediný syn a dědic Menhard III. Tyrolský. Tehdy Tyrolsko připadlo Rudolfovi IV. Habsburskému, tím se připojilo k Habsburské monarchii a zůstalo součástí Rakouska-Uherska až do roku 1918,⁵⁸ s výjimkou let 1805 – 1813, kdy Jižní Tyrolsko spadalo pod Bavorské království.

6.2.4. Moderní doba

Roku 1511 císař Maxmilián I. přiznal občanům Tyrolska právo a odpovědnost k samostatné obraně země a branné povinnosti v případě válek vně hranic Tyrolska.⁵⁹

V roce 1810 na základě proti bavorského povstání bylo Tridentisko připojeno k Italskému království a roku 1813 opět spojeno s Tyrolskem a připojeno zpět k Rakousku-Uhersku.⁶⁰

6.2.5. Jižní Tyrolsko ve 20. století

Historie tohoto místa nebyla ve 20. století vždy přehledná. První světová válka a následně mírová dohoda ze Saint Germain z roku 1919 zapříčinily to, že Tyrolsko, které bylo přes 500 let součástí Rakouska-Uherska a žilo zde převážně německy a ladínsky hovořící obyvatelstvo, bylo rozděleno na dvě části. Tyrolsko na severu zůstalo Rakousku a Jižní Tyrolsko připadlo Itálii jako „kořist války“, což způsobilo mnoho etnických

⁵⁸ O., Peterlini. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol*. Bolzano, 1997. ISBN 88-900077-2-9.

⁵⁹ *Biskupové, sedláci, zemská knížata*, Suedtirol [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/historie/biskupove-sedlaci-zemska-knizata>

⁶⁰ *Biskupové, sedláci, zemská knížata*, Suedtirol [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/historie/biskupove-sedlaci-zemska-knizata>

konfliktů. Od této doby je státní hranice mezi Itálií a Rakouskem tvořena Brennerským průsmykem.

V momentě odtržení Jižního Tyrolska došlo k tomu, že fašističtí Italové, kteří do této doby tvořili etnickou většinu, se rázem stali minoritou. Z toho důvodu sem byli přesunuti Italové z jihu s absolutně odlišnou mentalitou za účelem vytvoření italské většiny na tomto území.⁶¹

Respondentka Ilvy se podělila o příběh, který jí vyprávěla její babička o této době: *„Během světových válek musel náš region podstoupit určité základní změny v hospodářské, politické i sociální struktuře. Každý člověk v oblasti byl a musel být stejný, ať se dělo, co se dělo. Jednoho dne jsme byli Rusové, jednoho dne jsme byli Italové, poté Němci a Rakušané, dokud jsme byli stejní (stejně „národnosti“) nezáleželo na tom, kde jsme byli. Nikdo nevěděl, co se děje a kam tato válka zavede ladínskou menšinu. Po skončení druhé světové války bylo mnoho lidí z jižní části Itálie posláno do našeho Jižního Tyrolska. Záměrem bylo pokusit se zbavit německy a ladínsky mluvící části země. Naštěstí to neprošlo, protože jsme známí jako ambiciózní lidé, kteří se jen snaží udržet své tradice naživu.“*

Oblast byla násilně poitalšťována. Ettore Tolomei, jeden z největších italských nacionalistů, přejmenoval Jižní Tyrolsko na Alto Adige (Horní Adíže), dále nechal přejmenovat i názvy měst, vesnic a řek. Všechny geografické názvy musely být napsány v italštině. Úředním jazykem byla jen italština a užívání němčiny i poslouchání německého či rakouského rádia bylo zakázáno, dokonce bylo považováno za zločin. Pokud na úřadech pracoval někdo, kdo neovládal Italský jazyk, byl nahrazen, totéž se dělo ve školství. Také obyvatelé s německými jmény byli donuceni k přejmenování – počátek rasové diskriminace.⁶² Německé a ladínské děti musely začít chodit do italských škol, 49 německých základních škol bylo zrušeno.⁶³ Domácí vyučování v němčině bylo také striktně zakázáno a tak vznikaly tajné tzv. „katakombní školy“.⁶⁴

⁶¹ STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. Transaction Publishers New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009. ISBN 978-0-7658-0800-4. s. 1

⁶² *Minorities: South Tyrol in Italy* [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné z:

<http://www.radwb.eu/files/Minorities%20in%20Italy%20-%20The%20Case%20of%20South%20Tyrol,%20short%20info%20note.pdf>

⁶³ STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. Transaction Publishers New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009. ISBN 978-0-7658-0800-4. s. 10

⁶⁴ PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol*. Bolzano, 1997. ISBN 88-900077-2-9. s. 74

Roku 1926 Mussolini pronesl: „V Jižním Tyrolsku jsem viděl nebezpečí, všechno tam bylo německé, zaměstnanci, učitelé, duchovenstvo, pošty a železnice. Mluvílo se pouze německy. Dal jsem věci jen do pořádku (...) na všech územích je italský jazyk povinný, všichni poštovní a železniční úředníci jsou nyní Italové, italské rodiny se usadily všude.“⁶⁵

Dále následovala roku 1939 dohoda mezi Hitlerem a Mussolinim, tzv. „etnické čištění“, které neslo název „Option“, což by se dalo přeložit jako „Možnost“ nebo „Volba“. Jednalo se o volbu obyvatele Jižního Tyrolska, zda chce zůstat na tomto území. Podmínkou bylo přihlásit se k italské národnosti nebo odejít do hitlerovského Německa a přijmout německou národnost. ⁶⁶ Respondent David o této „Volbě“ mluvil jako o dilematu, zda se stát fašistou či nacistou. „Jednalo se o osobní volbu mezi tím být „nacistou“ nebo „fašistou“. Možnost přihlásit se k ladínské národnosti nebyla. Oficiálně jsme ještě „neexistovali“. Mnoho rodin bylo rozděleno a vztahy se zkomplikovaly. Ladínů, kteří se rozhodli pro německé občanství, bylo více než sedm tisíc.“

Celkem 86 % všech obyvatel se rozhodlo Jižní Tyrolsko opustit a stát se občany Třetí říše.⁶⁷ Reálně však nebylo všem umožněno odejít, a tak z 200 000 lidí skutečně odešlo „jen“ 75 000 a po válce se vrátila třetina z tohoto počtu.⁶⁸

Respondent Thomas promluvil o problematice 2. světové války takto: „V dnešních dnech je vztah Ladínů s ostatními minoritami dobrý, ale většinu ladínských rodin tíží situace z 2. sv. války, kdy Benito Mussolini nařídil Ladínům, aby se rozhodli, zda jsou Němci nebo Italové čili nacisti nebo fašisti. Ti, kteří se rozhodli pro Německou národnost, ať už třeba protože jejich dědeček byl Němec, se museli odstěhovat do Německa a bojovat za německou říši. Po skončení války se někteří lidé vrátili do Jižního Tyrolska, ale jejich bývalí přátelé z údolí jim jejich volbu nedokázali odpustit, a tak zde panovaly velké sousedské spory. Mezi staršími obyvateli je stále zřetelné silné napětí.“

I když mezi mladší generací už nepanuje žádná nevraživost či nenávisť k Ladínům, kteří odešli do Německa, stejně se jich toto rozhodnutí dotýká. Například respondentka Sára

⁶⁵ PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol*. Bolzano, 1997. ISBN 88-900077-2-9. s. 75

⁶⁶ STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. Transaction Publishers New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009. ISBN 978-0-7658-0800-4. s. 1

⁶⁷ STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. Transaction Publishers New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009. ISBN 978-0-7658-0800-4. s. 1

⁶⁸ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2018-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

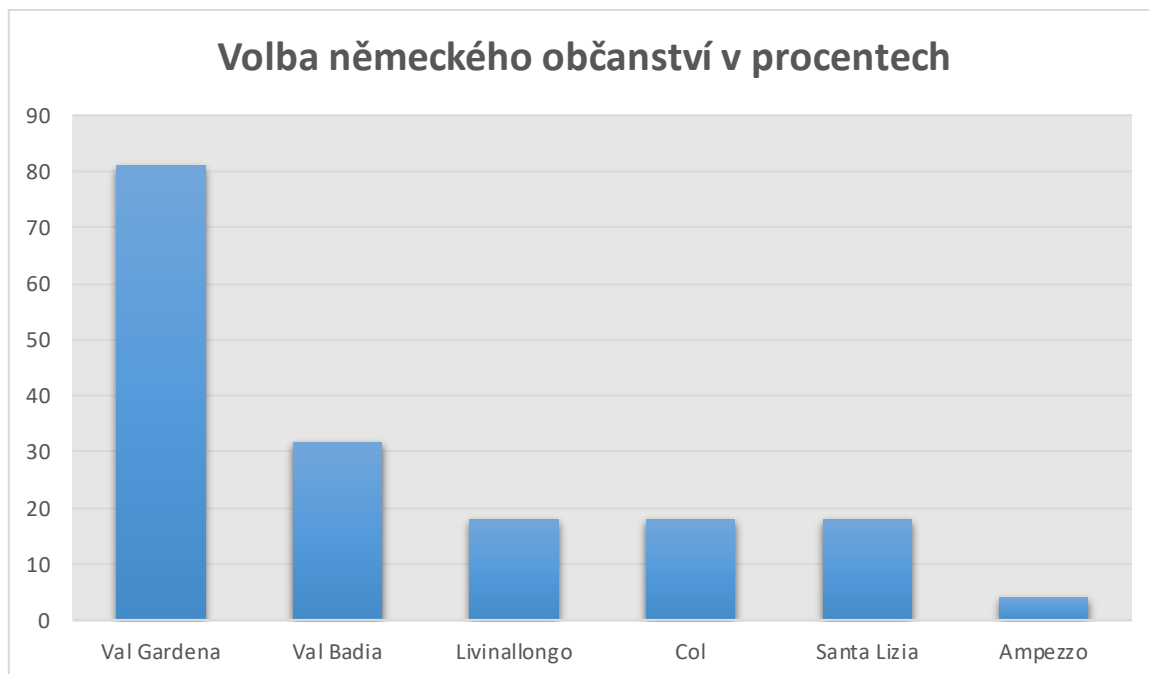
uvedla, že nikdy nepoznala část rodiny ze strany své babičky, jelikož její bratr se tenkrát rozhodl odejít a po válce už spolu nikdy nemluvili, protože její babička mu odchod nedokázala odpustit.

Respondentka Sofia také vyprávěla příběh své babičky z této doby: „*Ta „Volba“ měla ohromný dopad na každou rodinu v té době, i když někteří to nevnímají. Moje babička Lidia Prugger byla jedináček a sirotek, její matka nebyla vdaná, když se jí narodila. Její rodina se přestěhovala do Stubaitalu v Rakousku, kde mohli žít v domech postavených speciálně pro Jihotyrolany. Nejdříve zůstala se svou babičkou ve Val Gardeně, později se však musela přestěhovat za zbytkem své rodiny do Rakouska, kde pobývala jen krátkou dobu. Neuměla německy, byla nemocná a necítila se dobře, tak jí doktor řekl, že se musí vrátit domů. A tak když jí bylo pouhých sedm let, vrátila se zpět vlakem sama domů. Nikdo v Ortisei nevěděl, že se vrací. Nevím, kdo byl ten doktor, ale jsem stále velmi vděčná za jeho rozhodnutí v té době, jinak bych tu nebyla. Po vyslechnutí tohoto příběhu babičky jsem se rozhodla, že chci v údolí zůstat navždy. Jak bych mohla odejít, když ona musela překonat tak těžké období a obtížnou cestu, aby se mohla vrátit domů? V současné době už tato „Volba“ nemá na naši rodinu žádný dopad. Na svátky se u babičky scházíme i s příbuznými z Rakouska, akorát nevlastní sourozenci mé babičky neumí ladínsky, protože jejich matka s nimi mluvila pouze německy.*“

Val Gardena	81 %
Val Badia	31,7 %
Livinallongo	18 %
Col	18 %
Santa Lizia	18 %
Ampezzo	4 %

Tabulka 3: Poměr volby německého občanství Ladínů v roce 1939⁶⁹

⁶⁹ Zdroj: IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 14 - vlastní zpracování

Graf 1: Poměr volby německého občanství Ladínů v roce 1939⁷⁰

8. září 1943 okupovala nacistická armáda provincie Bolzano, Trento a Belluno. Zbudovala zde Operační zónu alpských úpatí „*Operationszone Alpenvorland*“ a situace v Jižním Tyrolsku se nadále zhoršovala. Veškeré obyvatelstvo bylo nuceno přispět ke „konečnému vítězství“ Říše. Všichni muži pod padesát let, ti kteří se rozhodli zůstat, i ti kteří se rozhodli odejít, byli zařazeni do tzv. SS policejních jednotek. Pokud se tyto „dobrovolníci“ vzpouzeli, byli posláni do koncentračních táborů a spolu se všemi příbuznými zabiti. Tento režim fungoval až do konce 2. světové války. Boje v oblasti skončily 2. května 1945, kdy na území vstoupily spojenecké jednotky.⁷¹

Po konci 2. světové války zamítly vítězné mocnosti (Velká Británie, Francie, Rusko a Spojené státy americké) Jižnímu Tyrolsku právo na sebeurčení, ale přiměly Itálii a Rakousko k vyjednávání o toto území. Šest dní po vstupu spojeneckých jednotek do oblasti, tedy 8. května 1945, vznikla *Südtiroler Volkspartei* (Jihotyrolská lidová strana). Ta měla za cíl opět sjednotit Tyrolsko a být hlasem Němců a Ladínů v provincii Bolzano. Navzdory požadavkům o znovu připojení Jižního Tyrolska k Rakousku zůstala oblast jižně

⁷⁰ Zdroj: IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 14 - vlastní zpracování

⁷¹ MORODER, Tobia. *The Ladins of the Dolomites: People, landscape, culture*. Bolzano: Istitut Ladin Micurá de Rü, 2016. ISBN 978-3-85256-697-9, str. 49

od Brennerského průsmyku Itálii. Pět ladínských údolí bylo rozděleno do třech provincií.⁷² 5. září 1946 podepsal italský premiér Alcide De Gasperi a rakouský ministr zahraničí Karl Gruber Pařížskou dohodu, která zajišťuje zvláštní pozici Jižního Tyrolska, pokud jde o rozvoj jazyka, ekonomiky a kultury.⁷³ Tato dohoda, též známá jako „Gruber-De Gasperiho dohoda“ ovšem neuznala existenci ladínské národnostní menšiny, týkala se pouze německy mluvící populace.⁷⁴

„Gruber-De Gasperiho dohoda“ tvoří část mírové smlouvy uzavřené mezi spojenci a Itálií a je označována jako Magna Charta jihotyrolské autonomie.⁷⁵ V roce 1946 byl v Římě také schválen První status autonomie.

Od této chvíle mohli Ladíni v údolích Val Gardena a Val Badia užívat ladínštinu. Kromě školní výuky v němčině a italštině získali právo začlenit to výuky i pár hodin ladínštiny týdně. Ladíni v provincii Trento (údolí Val di Fassa) a Belluno (údolí Livinalongo a Ampezzo) těchto výsad užívat nemohli. V provincii Belluno si na toto privilegium museli počkat až do roku 1999.⁷⁶

Od 1. ledna 1948 se k moci dostala nová italská vláda a od té doby byla ústavně stanovena existence regionu Trentino – Alto Adige.⁷⁷

Region Trentino – Alto Adige/Jižní Tyrolsko je složen z autonomních provincií Trento a Jižní Tyrolsko. – Článek 116 Ústavy⁷⁸

Roku 1951 byly na území provincie Bolzano zákonem ustanoveny tři jazykové skupiny: německá, italská a ladínská.⁷⁹

⁷² MORODER, Tobia. *The Ladins of the Dolomites: People, landscape, culture*. Bolzano: Istitut Ladin Micurá de Rü, 2016. ISBN 978-3-85256-697-9, str. 50

⁷³ Autonomous Province of Bozen/Bolzano. *The struggle for autonomy* [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://www.provinz.bz.it/this-is-south-tyrol/the-struggle-for-autonomy.asp#accept-cookies>

⁷⁴ IRSARA, Siegfried a Cristina De. *1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. ISBN 88-901703-1-X, str.. 28

⁷⁵ Autonomous Province of Bozen/Bolzano. *The struggle for autonomy* [online]. 2017 [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://www.provinz.bz.it/this-is-south-tyrol/the-struggle-for-autonomy.asp#accept-cookies>

⁷⁶ MORODER, Tobia. *The Ladins of the Dolomites: People, landscape, culture*. Bolzano: Istitut Ladin Micurá de Rü, 2016. ISBN 978-3-85256-697-9, str. 50

⁷⁷ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-0836, s. 42 - 43

⁷⁸ Italská ústava v anglickém překladu. [online]. [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

⁷⁹ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 43

I když se může zdát, že si národnostní menšiny v Jižním Tyrolsku značně polepšily, opak je pravdou. Byly vytvořeny provinční parlamenty, ale jejich pravomoci byly velmi omezené. Národnostní složení regionálních parlamentů bylo následující: parlament Jižního Tyrolska – 66 % Němců a Ladínů (Ladíni stále nebyli uznáni jako národnostní menšina, proto není známo jejich přesné zastoupení) a parlament Trenta - 99 % Italů. Zastoupení Italů v regionálních parlamentech tedy značně převažovalo, a tak byly převážně sledovány italské zájmy. Tato situace vedla k nespokojenosti „Jihotyrolanů“ a vyvrcholila bombovými útoky, které měl na svědomí „Výbor pro osvobození Jižního Tyrolska“ tzv. BAS (*Befreiungsausschuss Südtirol*), který vznikl roku 1956. Výbor své útoky zaměřoval na sloupy elektrického vedení, pomníky a železniční tratě. Tyto útoky byly cíleny na co největší majetkovou škodu, bohužel se ale tyto útoky neobešly bez ztrát na životech.⁸⁰ Mezi lidmi se o těchto útocích nemluví, nejsou na tuto část své historie vůbec pyšní a předstírají, že se nic takového nikdy nestalo. Jediný ze všech respondentů David, šéfredaktor ladínských novin La USC se k tématu vyjádřil: *„Moc se o tom neví, ale tato organizace vyhazovala do povětří místní elektrárny a železniční koleje. Byla to těžká doba. Lidé se báli, kde a co zase vybuchne. Měli za cíl ochromit průmysl a vydobýt si autonomii, ale bohužel při tom přišlo o život mnoho lidí. Zrovna tady v Ortisei to bouchlo a moje babička mi vyprávěla, že byli bez elektřiny několik dní, než to zase Italové opravili.“* Ostatní respondenti se na dané téma odmítli vyjadřovat se slovy: *„O tom se nemluví.“* „*Nevím, co myslíte.*“ nebo *„O ničem takovém nevím.“* Také v žádné z knih o ladínské minoritě, vydaných ladínským institutem „Istitut Ladin Micurá de Rü“ nebo ladínskou unií „Union Genereła di Ladins dles Dolomites“, není o těchto událostech žádná zmínka.

Rakousko, jako stát dohlížející na dodržování podmínek autonomie, předneslo několikrát tuto problematiku při Valném shromáždění OSN a to v letech 1959, 1960 a 1961. OSN vydalo dvě rezoluce, v nichž důrazně doporučovalo prohloubit vyjednávání a urovnat spory v oblasti severní Itálie. Zvláštní komise nakonec v roce 1969 vypracovala tzv. „Balček“, který uváděl mimo jiné možnost vymahatelnosti dohodnutých závazků u mezinárodního soudního dvora v Haagu. Jižní Tyrolsko (respektive SVP - *Südtiroler Volkspartei*) bylo s tímto stavem spokojeno, přestože se pořád nejednalo o rozsah autonomie,

⁸⁰ A.V. AVILOVA, Yu.D. KVASHNIN. *Italy at the Beginning of the 21st Century*. Moscow, IMEMO, 2015. –s. 152, ISBN 978-5-9535-0428-7

který si představovali. „Balíček“ vzešel v platnost roku 1972.⁸¹ Tento rok byl pro Ladiny velmi významný. Došlo k přijetí tzv. Druhého statutu autonomie a Ladini byli oficiálně uznáni jako národnostní menšina a získali tak stejnou právní ochranu jako Němci. Jižní Tyrolsko získalo samostatnost v oblastech dopravy, veřejných staveb, zdravotnictví, veřejné bezpečnosti a sociálního systému. V ostatních sférách byl stále nutný souhlas Říma.⁸²

Další změny v italské ústavě, které zasahují i do autonomie Jižního Tyrolska a znamenají nezávislost na rozhodování Říma, nastaly v roce 2001. Tyto změny se týkaly mimo jiné práva jazykových skupin nebo proporčního systému ve veřejné správě a školství, který je popsán v kapitole *Správní Autonomie*⁸³

⁸¹ A.V. AVILOVA, Yu.D. KVASHNIN. *Italy at the Beginning of the 21st Century*. Moscow, IMEMO, 2015. –s. 152, ISBN 978-5-9535-0428-7

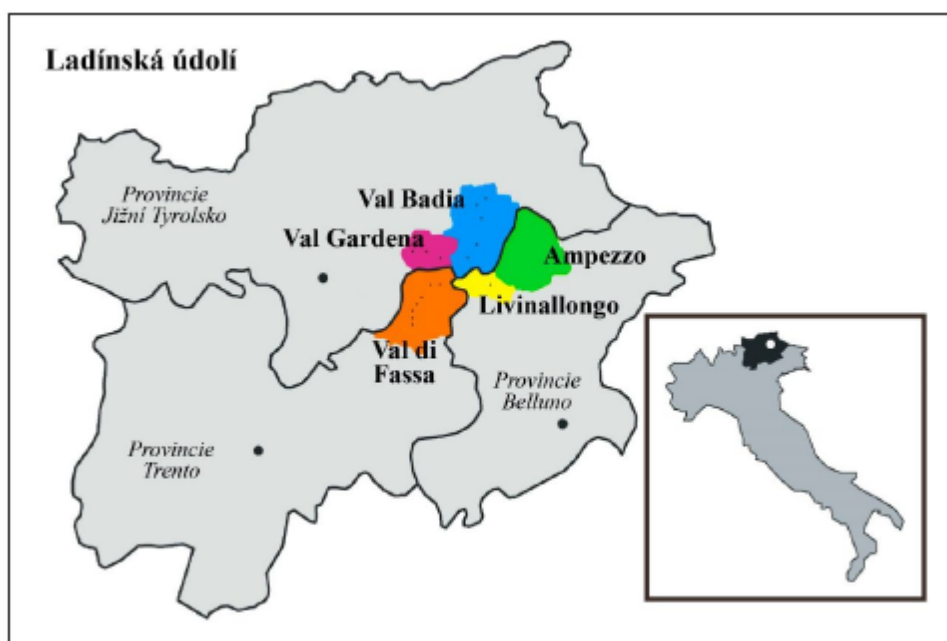
⁸² PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol*. Bolzano, 1997. ISBN 88-900077-2-9.

⁸³ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

7. Ladínská minorita

7.1. Ladíni obecně

Ladíni jsou etnická skupina a původní obyvatelé rétorománského původu v severní Itálii, v oblasti Dolomit, kteří byli známí jako pastevci a především dřevorezbaři. Jsou rozmístěni v pěti horských údolích Val Gardena, Val Badia, Val di Fassa, Livinallongo a Ampezzo. Val Gardena a Val Badia spadají pod provincii Bolzano - Jižní Tyrolsko, Val di Fassa patří pod provincii Trento a Livinallongo a Ampezzo pod provincii Belluno. Celkový počet Ladínů se dnes odhaduje na 33 – 35 000.

Obrázek 1: *Ladínská údolí*⁸⁴

⁸⁴ Zdroj: [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/30/Ladin.png/1280px-Ladin.png>

Ladínské komunity v Itálii

Ladínský název	Italský název	Německý název	Provincie	Rozloha (km ²)	Populace
Anpezo	Cortina d'Ampezzo	Hayden	Belluno	255	6 150
Urtijëi	Ortisei	St. Ulrich in Gröden	Jižní Tyrolsko	24	6 150
Badia	Badia	Abtei	Jižní Tyrolsko	82	4 569
Mareo	Marebbe	Ennberg	Jižní Tyrolsko	161	3 237
Moéna	Moena	Moena	Trento	82	2 684
Sëlva	Selva di Val Gardena	Wolkenstein in Gröden	Jižní Tyrolsko	53	2 628
Poza	Pozza di Fassa	Potzach im Fassatal	Trento	73	2 589
Cianacei	Canazei	Kanzenai	Trento	67	1 983
Santa Cristina Gherdëina	Santa Cristina Valgardena	St. Christina in Gröden	Jižní Tyrolsko	31	1 844
San Martin de Tor	San Martino in Badia	St. Martin in Thurn	Jižní Tyrolsko	76	1 840
Fodom	Livinallongo del Col di Lana	Buchenstein	Belluno	99	1 727
Corvara	Corvara	Kurfar	Jižní Tyrolsko	42	1 436
La Val	La Valle	Wengen	Jižní Tyrolsko	39	1 266
Låg	Laghetti	Laag	Jižní Tyrolsko	23	1 284

Ladínský název	Italský název	Německý název	Provincie	Rozloha (km ²)	Populace
Vich	Vigo Fassa	di Vig Fassatal	im Trento	26	1 142
Ciampedèl	Campitello di Fassa	Kampidel Fassatal	im Trento	25	732
Sorèga	Soraga	Überwasser	Trento	19	677
Mazin	Mazzin	Mazzin	Trento	23	440
Col	Colle Santa Lucia	Verseil	Belluno	15	418

Tabulka 4: *Ladínské komunity*⁸⁵

7.2. Kulturní prvky ladínské minority

7.2.1. Jazyk

Ladínský jazyk bez pochyb patří mezi nejdůležitější prvky ladínské kultury, díky kterému se vymezují vůči italskému a německému obyvatelstvu. Ladínština je románského původu. Konkrétně patří do skupiny rétorománských jazyků, kam se také řadí švýcarská rétorománština, která má v současnosti mezi 35 – 40 tisíci mluvčích, a friulština, kterou mluví asi 400 – 500 tisíc mluvčích. Ladínština má v současnosti kolem 30 tisíc mluvčích.

Obecně se románské jazyky vyvinuly ze staré latiny a vyskytují se převážně v oblastech, kam až dosáhl vliv Římské říše. Především proto, že latina byla úředním jazykem Římské říše a její užívání výrazně ovlivňovalo místní jazyky.⁸⁶

Rétorománské jazyky pocházejí z vulgární latiny, kterou mluvili římscí úředníci, vojáci a obchodníci, kteří přecházeli přes Alpy do zemí na severu a zase zpět. Lidé, kteří v této oblasti tenkrát žili, se nazývali Rhaeti. Došlo k integraci jejich původního jazyka a již zmíněné vulgární latiny kolem roku 15 n. l., kdy oblast dobyli Římané a stala se z ní římská provincie Raetia.

⁸⁵ [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: http://www.popflock.com/learn?s=Ladin_people

⁸⁶ NOVOTNÁ P., BLAŽEK V. *Rétorománské jazyky: Přehled a klasifikace*, SBORNÍK prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis a 56, 2008. Odborná studie. Masarykova univerzita. [online]. 2000 [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100787/A_Linguistica_56-2008-1_3.pdf?sequence=1

Respondent David uvedl, že často dochází k záměně ladínštiny s jiným románským jazykem: „Často dochází k záměně mezi engadiskou varietou švýcarské rétorománštiny, zvané *ladin* a mezi iberorománským jazykem sefardských Židů *ladino*.“ Ve všech případech jde o kontinuanty slova latino „latinský“ v pozdní (lidové) latině.⁸⁷

Každé z pěti ladínských údolí má svou vlastní odlišnou varietu ladínštiny a některé variety mají ještě „pod – variety“. Respondent David se o těchto varietách také zmínil a vysvětlil jejich vznik: „Ladínsky mluví všichni, ale dialekt v jednotlivých údolích je odlišný. Když se potká Ladín z Val Gardeny s Ladínem z údolí Ampezzo a budou si povídat, ne všechny slova si budou rozumět. Jde o to, že se některá slova v průběhu let poněmčila či poitalštila a tam vzniká ten zásadní rozdíl.“

Dolomitská ladínština v pěti údolích a je jí místní variety:⁸⁸

1. Val Gardena (provincie Jižní Tyrolsko)
 - a. Gherděina
2. Val Badia (provincie Jižní Tyrolsko)
 - a. Badiot
 - b. Ladina de mesaval
 - c. Marou
3. Val di Fassa (provincie Trento)
 - a. Cazet
 - b. Brach
 - c. Moenat
4. Livinallongo (provincie Belluno)
 - a. Fodom
5. Ampezzo (provincie Belluno)
 - a. Anpezan

⁸⁷ RUBATSCHER, C. *The fate of minority languages The case of Ladins in North Italy, South Tyrol/Alto Adige*, [online]. 2000 [cit. 2017-01-02]. Dostupné

z: www.hltmag.co.uk/sep05/mart02.rtf1_3.pdf?sequence=1

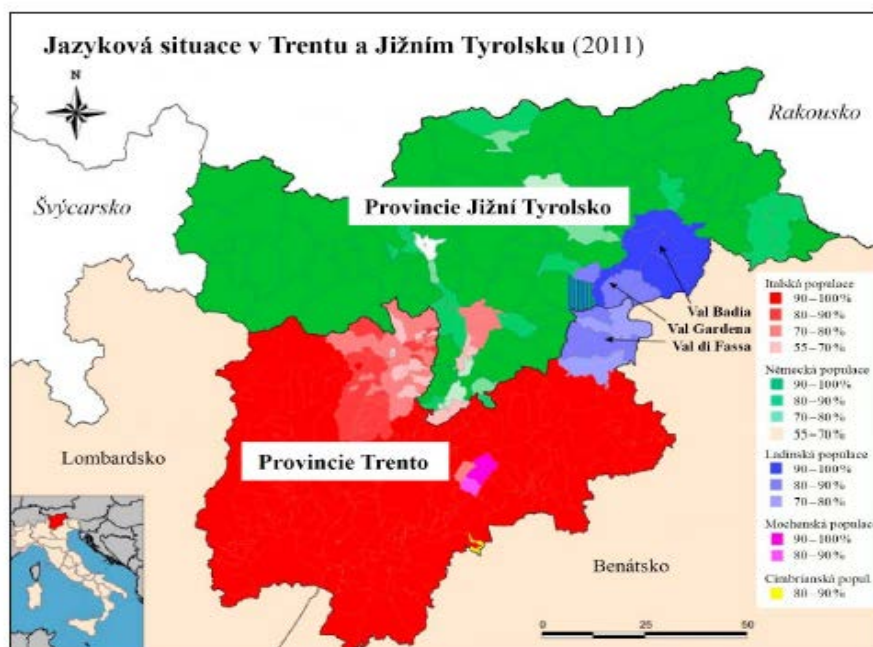
⁸⁸ NOVOTNÁ P., BLAŽEK V. *Rétorománské jazyky: Přehled a klasifikace*, SBORNÍK prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis . s 56, 2008. Odborná studie. Masarykova univerzita. [online]. 2000 [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100787/A_Linguistica_56-2008-1_3.pdf?sequence=1

Ladínština je jedním z úředních jazyků v Jižním Tyrolsku od roku 1989. Od té doby je povinnost skládat zkoušky ze tří jazyků (němčiny, italštiny a ladínštiny) tzv. „Ejam de trilinguism“ pro každého, kdo chce získat zaměstnání v administrativě nebo ve školství. V údolí Val di Fassa v provincii Trento se ladínština stala administrativním jazykem až v roce 1993.⁸⁹ Od té doby má každý občan právo užívat ve veřejné správě mateřský jazyk.⁹⁰

Jak je patrné již z textu výše, Ladíni žijí v multilingvní společnosti. Všichni Ladíni v Jižním Tyrolsku ovládají ladínštinu, němčinu a italštinu na stejné úrovni, neboť se je všechny učí už od útlého věku – více v kapitole *Vzdělávací systém*.

V provinciích Trento a Belluno je úředním jazykem italština. Zde se tedy jedná o bilingvismus již od předškolních let. Většina dětí se pak ještě ve školách učí například anglicky nebo francouzsky.

Na obrázku č. 2 níže, je patrné jazykové složení i etnické složení obyvatelstva v provinciích Jižní Tyrolsko a Trento.

Obrázek 2: Jazyková situace v Trentu a Jižním Tyrolsku⁹¹

⁸⁹ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rù, San Martin de Tor, 2008. s. 43. ISBN: 978-88-8171-083-6.

⁹⁰ BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. s. 78. ISBN 978 1 84331 730 2.

⁹¹ [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <http://ontheworldmap.com/italy/region/trentino-alto-adige/map-of-languages-in-trentino-alto-adige-max.jpg>

Z obrázku č. 2 je také možné vyčíst, že Jižní Tyrolsko je převážně německé a na rozdíl od Trenta se zde itaština téměř nevyskytuje. Převaha itaštiny v Jižním Tyrolsku je pouze v hlavním městě provincie Bolzanu. Respondentka Sara odpověděla na otázku, kterým z těch to tří jazyků mluví nejčastěji, následovně: „*Doma mluvíme výlučně ladínsky a se svými kamarády buď ladínsky nebo německy, italsky se bavím pouze s jednou svou kamarádkou.*“

Znát ladínský jazyk je také velice důležité pro integraci do ladínské společnosti například pro příslušníka jiné národnosti, který se chce přiznat do ladínské rodiny nebo třeba jen přistěhovat do ladínské oblasti. Ladínové si na své kultuře velmi zakládají a nejsou příliš rádi, když jim někdo narušuje jejich komunitu. Nepříjemnou zkušenost s tímto začleněním se má i jeden z respondentů Kevin: „*Přistěhoval jsem se do Bolzana před dvěma lety po sňatku s mou nynější manželkou, která je Ladínka. Pochází z oblasti Val Badia, kde s rodinou vyrůstala. Zpočátku byl pro její rodinu velký problém mě přijmout, protože jsem se nenarodil jako Ladín a ani jsem v údolí nevyrostal. Manželka mi vysvětlila, že jejich rodiny nerady mezi sebe berou někoho nového a nejradši by byly, kdyby si jejich dcera vzala souseda od vedle. Zalíbit se jim je tedy až „nadlidský výkon“. Přestěhovali jsme se společně do Bolzana, kde jsem dostal dobrou práci v jedné nadnárodní právnícké firmě a z Bolzana to žena nemá daleko na návštěvu svých rodičů. Já se s její rodinou stýkám jen velmi zřídka, ale mám dojem, že se naše vzájemné vztahy lepší.*“

Respondentka Kamila se přiznala, že když byla malá, velmi brzy opustila údolí kvůli rodičům, kteří šli za prací do Rakouska. Později také zůstala v Rakousku kvůli svým studiím. Tím pádem aktivně nepoužívala ladínštinu a dnes, když žije opět ve Val Gardeně, jí znalost jazyka chybí, ale protože je původem Ladínka, ostatní členové komunity si jí tolik nedobírají. „*Ačkoliv jsem zde vyrostla tak ladínsky umím pár základních slovíček a moji spolupracovníci a přátelé si mě za to občas žertovně dobírají a často říkají vtipy v ladínštině, kterým nerozumím. Když vidí můj zoufalý výraz, že nevím, o co jde, tak mi vtip vysvětlí v jiném jazyce a pak se smějeme všichni. Ladínové jsou velmi přátelští a zábavní, mají svůj specifický smysl pro humor.*“

Mezi respondenty se ovšem najdou i tací, kteří za svůj rodný jazyk překvapivě nepovažují ladínštinu, i když se narodili v ladínské rodině: „*Jsem učitel matematiky a fyziky na druhém stupni základní školy v Ortisei. Oba předměty vyučuji v němčině, jelikož ji považuji za svůj rodný jazyk, i když jsem Ladín. Ladínsky mluvíme doma, ale mezi přáteli upřednostňuji němčinu, také protože většina mých přátel jsou původem Němci. Itaštinu používám*

prakticky jen, když musím ve škole zaskakovat za někoho v italském týdnu výuky.“ uvedl respondent Iacun.

7.2.2. Svátky a tradice

Ladínská komunita se ráda setkává při různých slavnostech, oslavách či festivalech. Pro Ladíny je typické, že se těchto akcí účastní všechny věkové kategorie. Kulturní akce jsou běžnou součástí jejich života. Dříve sloužily jako jediná možnost jak prolomit monotónnost každodenního života. Respondent Andres vypověděl: *„Tradice a svátky jsou pro Ladíny důležité, je to jeden z tmelících prvků naší národní identity. Například Velikonoce obvykle slavíme každý zvlášť v rodinném kruhu. Naopak, když je masopustní průvod nebo slavnost ohně, tak je slavíme s přáteli z údolí. Jak moc je kdo s kulturní tradicí spjatý a do jaké míry se angažuje je na každém zvlášť.“*

Ladíni jsou vyznáním převážně křesťané, takže slaví stejné svátky, jako všichni vyznavači tohoto náboženství. Proto následuje pár vybraných tradic, které jsou typické pro Ladíny nebo se jedná o stejné křesťanské svátky s ovlivněním ladínských tradic.

Nový rok

Na Nový rok chodí děti ve věku mezi 5 – 10 lety od domu k domu a zpívají toto přání: *„Bun dé y bun ann, Chël Bel Dî se lasces vire tröc agn, cun ligrëza y sanité, fortüna y benediscium, sön chësc monn döt le bun, y ia en l'ater monn le paraîsc. Le bun dé a os y la bambona a mé!“*, což v podstatě znamená „štěstí a zdraví, štěstí a požehnání do Nového roku.“⁹² Dále zpívají i spoustu další novoročních písní všechny samozřejmě ladínsky.

Většina respondentů uvedla oslavy Nového roku jako jedny z nejoblíbenějších tradic. Respondentka Magdalena dále řekla, že tato tradice nemusí být striktně jen pro děti. Děti chodí každoročně a ona sama se k nim někdy také ráda přidá, podobně i jiní dospělí. Děti pak na oplátku za přání do Nového roku dostávají různé sladkosti, dospělí občas i likér či pálenku.

Masopust

Masopust se slaví ve všech ladínských údolích v souladu s tradicemi, které jsou známé také i v jiných oblastech. Tato oslava má pevný denní rozpis, který se každoročně přísně

⁹² *Traditions and customs* [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005>

dodržuje. V čele průvodu masek jdou manželské páry v maskách Lache a Maras, což jsou vlastně masky ženicha a nevěsty. Za nimi jde zástup svobodných mužů, který je rozdělen do dvou kategorií: na krásné masky a ošklivé masky. Tyto masky jsou vyrobeny ze dřeva a dle druhu masky se také převlečení muži chovají. Krásné masky se smějí a vtipkují a ty ošklivé nařikají a vydávají strašidelné zvuky. Další zajímavé masky v průvodu jsou například Marascons nebo Bufon. Marascons jsou kladné postavy, které vyzvánění zvonečky do rytmu pochodu a Bufon je maska s dlouhým špičatýmnosem, ta poskytuje nositeli anonymitu, které využívá a v rámci ztvárnění postavy, nešetří vtipky a narážkami na své sousedy. Všechny jeho komentáře ale musí být rýmované, jinak jeho postava ztrácí čestné místo v průvodu. Dle tradice u sebe každý Ladín nosí zrcátko, které odráží vše negativní a chrání svého nositele.⁹³

Obrázek 3: Masopustní masky z údolí Val di Fassa⁹⁴

Velikonoce a „Ji a ueves“

Velikonoční oslavy u Ladínů se skládají ze dvou fází. Zhruba měsíc před Velikonocemi chlapci a muži vyřezávají ze dřeva hrušky a na jejich stopky vážou barevné stuhy. Hrušku pak darují dívce či ženě, o kterou mají zájem. Dívky a ženy pak na Velikonoční pondělí tuto pozornost oplácejí malovanými vajíčky. Pokud muž dostane tři až šest malovaných vajíček, znamená to, že o něj má dívka také zájem. Pro ostatní nápadníky, kteří se jí nelíbí a nezískali její sympatie, je připraveno vajíčko s písemným odmítnutím.⁹⁵

⁹³ MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. str.46-47, ISBN 978-3-85256-697-9

⁹⁴ Zdroj: [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: http://www.carnivalkingofeurope.it/img/imgPP/carnevaleSM12_14.jpg

⁹⁵ MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. str. 85, ISBN 978-3-85256-697-9

Další velikonoční tradici představil respondent Alex tak, že si chlapci a muži mohou „objednat“ u své vyvolené dívky či ženy, vajíčko dle svých představ. Dívky a ženy pak takové vajíčko namalují a čím je vajíčko krásněji a pečlivěji namalované, tím větší náklonost ženy k danému muži představuje. Tento zvyk se jmenuje „Ji a ueves“ a je to také respondentova nejoblíbenější tradice.

Respondentka Sara prozradila jednu zvláštnost ohledně ladínského slavení Velikonoc: „*Velikonoce slavíme jako všichni ostatní. Malujeme vajíčka, pečeme beránka a také hrajeme jednu velice zábavnou hru. Každý má své syrové vajíčko a navzájem si s vejci tukáme a komu vydrží poslední vajíčko nerozbité, ten vyhrál.*”

Slavnosti ohně - svátek Ježíšova srdce

Slavnosti ohně pocházejí už z předkřesťanské doby, během které byly pořádány k uctění letního slunovratu. Když do oblasti přišlo křesťanství, tak se tato tradice ocitla blízko svátku svatého Jana, a proto se těmto ohňům začalo říkat svatojánské. Svátek připadá na konec června, přesněji na třetí neděli po svatodušních svátcích. Na hřebenech či svazích hor (nebo na jiných dobře viditelných místech) se připraví velké hranice dřeva, které po zapálení tvoří dlouhý řetěz. Ohně také mohou mít tvar určitého náboženského symbolu, jako je třeba kříž, kalich, srdce nebo písmen s iniciály Ježíše Krista IHS či INRI.⁹⁶

Obrázek 4: Slavnosti ohně⁹⁷

⁹⁶ *Horské ohně*, Sudtiro1 [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://www.suedtiro1.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/zvyky/horske-ohne>

⁹⁷ Zdroj: [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://blog.hotel-ifinger.it/wp-content/uploads/2015/06/herz-Jesu.jpg>

Svatební tradice

K jedné ze svatebních tradic v ladínských údolích patří svatební průvod. Na cestě do kostela se průvod zastaví a zvedne se transparent, který připravili přátelé ženicha a nevěsty. Sehraje se zde vtipná scénka ze života budoucích novomanželů, a kdo chce pokračovat na obřad do kostela, musí svědkovi ženicha zaplatit mýtné, jinak ho dále nepustí. Vybraná hotovost se po svatebním obřadu použije jako jeden ze svatebních darů.⁹⁸

Törggelen

Törggelen je starobylá tradice, kterou si užívají stejně místní i turisté. Jedná se o velkou oslavu podzimu, kdy se ochutnávají výsledky vinobraní a plody sklizně místních sedláků. Tento zvyk se slaví každoročně od konce září až do začátku adventu. Törggelen byl původně první ochutnávkou vín na podzim. Tato tradice vznikla v údolí Eisacktal.

“Jihotyrolští sedláci, kteří se věnovali pěstování vína, posílali svůj dobytek na pastviny sedláků v horách. Na podzim jim za tuto službu platili tradiční hostinou a novým vínem. Nové víno se ochutnávalo v lisovně, tedy přímo u lisu (jihotyrolsky označovaného „Torggl“). Törggelen tedy bylo původně závěrečným aktem směnného obchodu,” vysvětluje majitel hotelu Turm.⁹⁹

Dnes má tato tradice podobu různých pěších výletů ve společnosti přátel a rodiny po horských svazích. Během těchto výletů je povinností se v průběhu dne zastavit v jednom nebo více podnicích a ochutnat nové víno „Nuie“ nebo ořechovou pálenku a různé sezónní delikatesy. Těmi jsou například pečené kaštany na másle, ječmenová polévka nebo Schüttelbrot, což je tvrdý křupavý žitný chléb, který se peče jen dvakrát do roka a nechává se sušit na speciálních stojanech, aby dlouho vydržel.¹⁰⁰

Marcia de Segra Sacun

„Marcia de Sagra Sacun jsou tradiční trhy ve městě Ortisei pořádané každý rok druhé pondělí v říjnu. Kdysi byla tato slavnost poděkováním od farmářů ženám, které jim pomohly se sklízni. Vděčnost farmářů měly symbolizovat hrušky, které darovali těmto ženám.

⁹⁸ MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. str. 86, ISBN 978-3-85256-697-9

⁹⁹ *Podzim pro fajnsmekry v Jižním Tyrolsku: Vinobraní jaké Evropa nezažila* [online]. 27.9.2016 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://www.ttg.cz/podzim-pro-fajnsmekry-v-jiznim-tyrolsku/>

¹⁰⁰ *Törggelen in Südtirol* [online]. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://www.suedtirol-it.com/de/toerggelen.html>

V současnosti má tato slavnost romantičtější záměr a to, že chlapci a muži dávají hrušky dívkám a ženám, které se jim líbí, na znamení lásky a přátelství.“ Vypověděla respondentka Magdalena. Respondentka Sofia ještě dodala, že Marcià de Segra Secun je považován za „národní“ slavnost údolí Val Gardeny. V ostatních údolích se nekoná a do Ortisei se v říjnu sjíždí lidé se všech ladínských údolí. *„Tato slavnost je natolik oblíbená, že je zavřena většina obchodů i firem“*, poznamenala respondentka Ilvy.

7.2.3. Kroje

Ladíni nosí své kroje na všechny svátky, městské oslavy a festivaly. Je to také uniforma hudebníků, ve které vystupují na každém koncertě. Neexistuje jeden univerzální ladínský kroj. Stejně jako jazyk se liší údolí od údolí, ale také každá vesnice může mít nějaký specifický prvek. Ženský kroj se skládá z tzv. dirndlu, blůzy, zástěry a klobouku. Mužský kroj obsahuje kožené kalhoty, kazajku, bílé podkolenky a klobouk, podobně jako německé či rakouské kroje. Liší se ale především v barvách a ozdobných prvcích. Každý kroj je tradičně ručně ušitý z velice kvalitních materiálů, aby vydržel časté nošení a sloužil majiteli, pokud možno celý jeho život, hlavně proto že tyto kroje jsou velice nákladné. Jeden kroj přijde v přepočtu nejméně na 35 tisíc českých korun. Cena se může lišit v závislosti na různých ozdobách a výšivkách, které jeho cenu zákonitě navýší. Také proto jsou kroje často děděny z generace na generaci. Respondentka Kamila říká o krojích toto: *„Kroje jsou v ladínské kultuře velmi používané, především při slavnostních průvodech a také se v nich chodí do kostela. V dnešních dnech je kroj hodně vidět v souvislosti s cestovním ruchem, například my, děvčata v infocentrech, je nosíme denně a fotíme se v nich s turisty. Kroje se povětšinou dědí z generace na generaci, jelikož je to poměrně drahá záležitost. Já jsem si svůj kroj musela koupit, jelikož moje babička je o 20 centimetrů menší než já a kroj již nešel přešít. V našem údolí Val di Fassa jsou pouze dvě švadleny těchto krojů a jsou opravdu velmi drahé, a tak jsem si kroj koupila ve vedlejším údolí Val Gardena, kde je o trochu větší výběr. Samozřejmě se kroj musel upravit podle rodové a oblastní zvyklosti, jinak by neodpovídal tradicím v údolí, a i moji příbuzní by nebyli rádi, pokud bych nebyla s nimi sladěná.“*

Kroj tedy poskytuje informace nejen o údolí, ze kterého pochází, ale také o příslušnosti k rodu i rodinném stavu. Například v některých údolích nosí muži na klobouku různě barevnou stuhu či pásek. Vyjadřují tím, zda jsou svobodní (červený pásek) či ženatí (zelený pásek). Respondentka Sára také uvedla, že mladší generace si v dnešní době dokáže najít

moderní způsob jak ozvláštnit své kroje: „Kroj nosím minimálně třikrát do týdne, protože hraju v ladínské dechové skupině a kroje nosíme na vystoupení. Ačkoliv je kraj tradiční, mnoho spolužáků a kamarádů si jej vylepšuje například barevnými stuhami či třásněmi. Kamarádka si dokonce vyšila na černé sáčko ladínskou vlajku a teď ho pyšně nosí. Já tvrdím, že v jednoduchosti je krása, a proto mám svůj kraj velmi strohý bez zbytečných pentlí a stužek.” Muži naproti tomu často nosí různě prošíváné kožené pásky, které jsou také ručně vyráběny a výroba jednoho kusu zabere i několik týdnů mimo jiné proto, že je vyrábí pouze šest lidí v údolích.

Obrázek 5: Ženský tradiční kraj (Val Gardena)¹⁰¹

Obrázek 6: Mužský tradiční kraj (Val Gardena)¹⁰²

7.2.4. Hudba

Hrát na hudební nástroj a zpívat je pro Ladíny stejně přirozené jako dýchat. V Jižním Tyrolsku je na 211 hudebních kapel¹⁰³ a kolem 40 pěveckých sborů. Tyto zájmové skupiny navštěvují všechny věkové kategorie a v posledních 150 letech značně přispěly k udržení tradic a sociální identity. Přes 1 400 dětí navštěvuje hudební školy v údolích Val Gardena,

¹⁰¹ Vlastní fotografie z výzkumu

¹⁰² Vlastní fotografie z výzkumu

¹⁰³ *Hudební kapely v krajích*, Südtirol. [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/zvyky/hudebni-kapely-v-krojich>

Val Badia, Val di Fassa a Ampezzu, kde se učí základy hry na hudební nástroje.¹⁰⁴ Téměř v každém městě i vesnici mají minimálně jednu hudební skupinu. Respondentka Magdalena, která je členkou dechové skupiny ve městečku Selva ve Val Gardeně sdělila: „*S kapelou jezdíme několikrát ročně po soutěžích a vyhráli jsme už pět titulů. Také dvakrát až třikrát do měsíce vystupujeme tady v městečku pro místní a z vybraného vstupného dále financujeme kapelové výjezdy. Ve sboru je nás přibližně 45 muzikantů různého věku. Máme tu i jednu rodinu o třech generacích. Po vystoupeních se pak většinou společně sejdeme v naší zkušebně, kde slavíme, David uvaří pro celou skupinu a jí se a pije kolikrát až do rána.*”

Asi nejznámějším ladínským hudebníkem je Giorgio Moroder, který složil hudbu například k filmům Půlnoční expres, Top Gun nebo Flashdance. Celkově získal tři Oscary, čtyři Grammy a čtyři Zlaté Glóby. Také složil hudbu ke spoustě sportovních událostí, jako jsou Olympijské hry v letech 1984, 1988 a 2008 nebo Světový pohár FIFA v roce 1990.¹⁰⁵

7.3. Ladíni ve 20. století

I když jsou Ladíni původními obyvateli pěti ladínských údolí a žijí zde od nepaměti, až 20. století přineslo nejdůležitější posun ve vývoji jejich národnostní identity. Nikdy předtím v průběhu historie nebyla jejich kultura tak zkoušena přes odchod z rodné země do Říše, násilné poitalšťování, povinnou službu v nacistických jednotkách SS až po zákaz používání svého jazyka. Následující kapitola se bude věnovat nejdůležitějším okolnostem, které zásadně podpořily rozvoj ladínské identity a organizací, jenž tento rozvoj i nadále podporují a udržují.

7.3.1. Demografický vývoj

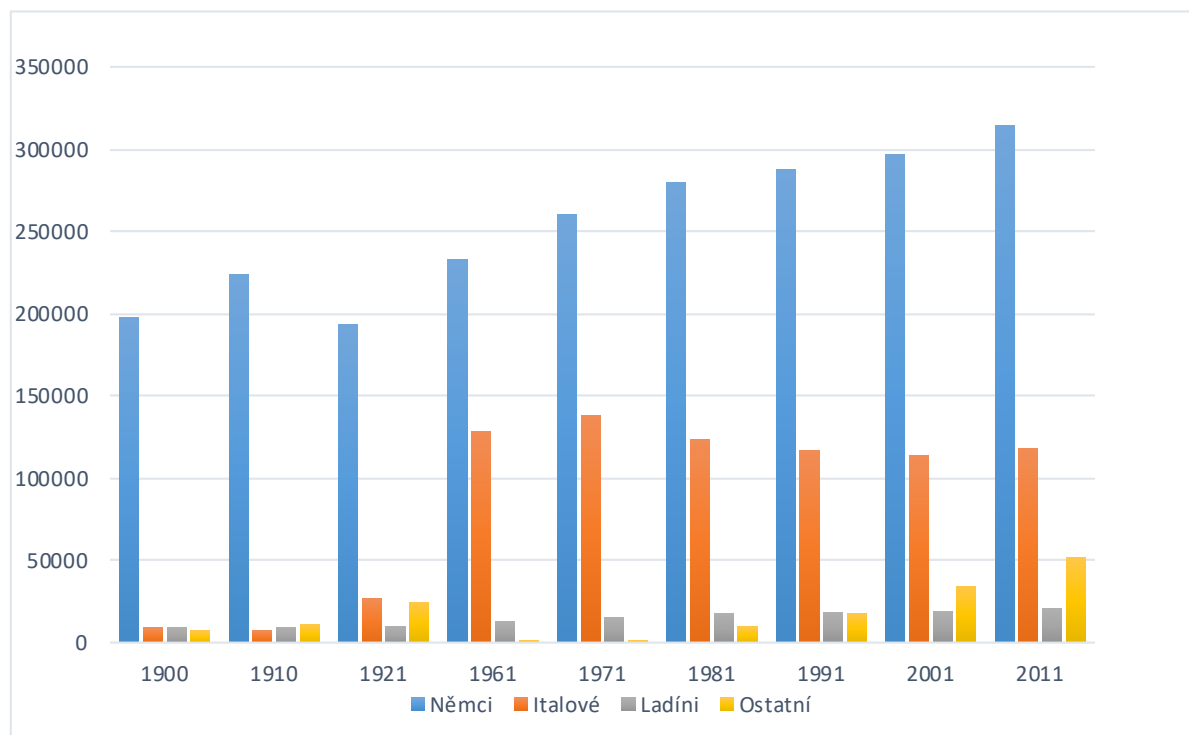
V současnosti se celkový počet Ladínů v Itálii pohybuje přibližně okolo 33 000 – 35 000. Přesný počet bohužel nelze uvést, neboť k ladínské národnosti se lze hlásit pouze v provinciích Trento a Jižní Tyrolsko. Populace Jižního Tyrolska v roce 2017 činila 527 750 obyvatel,¹⁰⁶ z toho 69,41 % tvoří německy hovořící skupina, 26,06 % italsky hovořící skupina a 4,53 % ladínsky hovořící skupina.

¹⁰⁴ MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. str.97, ISBN 978-3-85256-697-9

¹⁰⁵ MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. s. 98. ISBN 978-3-85256-697-9

¹⁰⁶ Bevölkerung [online]. [cit. 2019-02-24]. Dostupné z: <https://astat.provinz.bz.it/de/bevoelkerung.asp>

Populace v Jižním Tyrolsku byla až do 20. století poměrně stálá. Největší populační explozi zažila provincie v letech 1921 – 1961 jak je patrné na grafu č. 2 níže a to v rámci již zmíněné politiky poitalšřování Benita Mussolinoho (kapitola *Jižní Tyrolsko ve 20. století*).

Graf 2: Demografický vývoj v Jižním Tyrolsku¹⁰⁷

Rok	Němci	Italové	Ladíni	Ostatní	Celkem
1880	186 087	6 884	8 822	3 513	205 306
1900	197 822	8 916	8 907	7 149	222 794
1910	223 913	7 339	9 429	10 770	251 451
1921	193 271	51 317	10 147	61 464	254 735
1961	232 717	128 271	12 594	281	373 863
1971	260 351	137 759	15 456	475	414 041
1981	279 544	123 695	17 736	9 593	430 568

¹⁰⁷ Zdroj: [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://www.istat.it/it/files/2013/01/Volume-Bolzano-bilingue-completo-per-on-line.pdf>

Rok	Němci	Italové	Ladíni	Ostatní	Celkem
1991	287 503	116 914	18 434	17 657	440 508
2001	296 461	113 494	18 736	34 308	462 999
2011	314 604	118 120	20 548	51 795	505 067

Tabulka 5: Demografický vývoj v Jižním Tyrolsku¹⁰⁸

7.3.2. „Union Generela di Ladins dles Dolomites“

V roce 1905 bylo založeno první hnutí na podporu a rozvoj ladínské kultury, jmenovalo se *Union Ladina*. Hlavním cílem tohoto hnutí mělo být uznání Ladínů jako samostatné nezávislé etnické skupiny. V této chvíli totiž Ladíni oficiálně neexistují a mohou se hlásit pouze k italské nebo německé národnosti.

Tuto instituci založila malá skupinka studentů, původem z ladínských údolí, když studovali na univerzitě v Innsbrucku. Uvědomili si, že jejich kultura je odlišná od té německé i italské. Spojovala je touha udržovat vztahy se svou vlastí a touha po oficiálním uznání samostatné etnické skupiny.

Nazvali svou skupinu *Union Ladina*, německy *Ladinerverein*, a v roce 1912 se oficiálně stala institucí *Union dei Ladins*. Tato skupina byla prvotním impulsem ke vzniku *Union Generela di Ladins dles Dolomites* téměř o padesát let později.

Zakladateli *Union dei Ladins* byli Carl Demez, Ujep Perathoner, otec Antone Canins, otec Ojop Dasser, otec Pire Mersa, diákon Antone Pallua a prelát Antone Perathoner. Prvním jejich požadavkem bylo, aby Ladíni nebyli už nadále počítáni mezi Italy, jak tomu vždy bylo při sčítání lidu kromě let 1846 a 1910, ale aby byli považováni za samostatnou etnickou skupinou.

Další požadavky Union Dei Ladins při vzniku:

- lokalizování a sjednocení všech tyrolských Ladínů;
- standardizace spisovné Ladínštiny;
- založení ladínské unie v každém ladínském údolí;
- organizace kulturních akcí;

¹⁰⁸ [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://www.istat.it/it/files/2013/01/Volume-Bolzano-bilingue-completo-per-on-line.pdf>

- vydávání knih o ladínské kultuře a literatuře;
- vydávání novin a kalendářů.

Výše zmíněné požadavky se opravdu realizovaly s výjimkou uznání Ladínů jako etnické skupiny. Toho se jim dostalo až o mnoho let později s přijetím druhého statutu autonomie v roce 1972. Ovšem s nástupem 1. světové války byl tento rozkvět ladínské identity opět zastaven.¹⁰⁹

Po 1. světové válce tiskla Unie kupóny, které měly nahrazovat peníze a svým způsobem se jednalo o ladínskou měnu. Union dei Ladins byla aktivní do roku 1938 se sídlem Innsbrucku.¹¹⁰

Obrázek 7: Kupony v hodnotě 5, 10, 20, 40 a 60 haléřů¹¹¹

8. května 1945 vzniklo nové ladínské hnutí s názvem *Zent Ladina Dolomites*. Toto hnutí založili Ladíni, kteří se rozhodli zůstat v Itálii v rámci Hitlerovy „Volby“, kterým se říkalo „Dableiber“, v čele s Ladíny z údolí Ampezzo a Livinallongo. Hnutí požadovala administrativní autonomii provincie Bolzano a připojení údolí Ampezzo, Livinallongo a Val di Fassa k této provincii.

Od roku 1946 začali vznikat ladínské unie ve všech jednotlivých údolích. Úplně první vznikla *Union di Ladins de Gherdëina* následovala stejná organizace v údolí Val Badia a následně vznikaly i v ostatních údolích. Společně daly tyto organizace vzniknout v roce 1951 *Union Generela di Ladins dles Dolomites*, se sídlem ve městě Örtisei, která nadále bojuje za základní práva ladínské minority, podporuje jazykovou a kulturní jednotu

¹⁰⁹ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. *1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 8 – 11. ISBN 88-901703-1-X.

¹¹⁰ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. *1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 10 – 11. ISBN 88-901703-1-X.

¹¹¹ [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=ls2016:ladini>

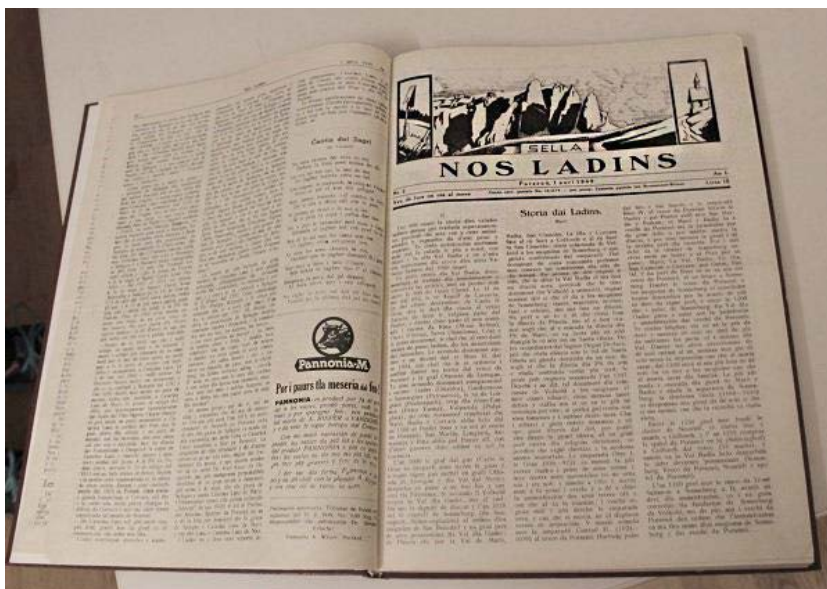
dolomitských Ladínů a spolupracuje s ladínskými organizacemi ve Švýcarsku a v regionu Friuli-Venezia Giulia.¹¹²

Respondentka Sofia je prezidentkou *Union di Ladins de Gherdëina*, k této asociaci se přidala, protože chtěla aktivně podporovat rozvoj ladínštiny a ladínské kultury. Zároveň je také reportérkou v ladínských novinách *La Usc di Ladins* (následující kapitola *Multimédia*), které jsou podle ní krom jazyka, tradic a identity, tím největším tmelícím prvkem všech Ladínů.

7.3.3. Multimédia

Ladínské noviny

První ladínské noviny *Nos Ladins* byly vydávány již v období 1. světové války. Nevycházely ovšem pravidelně, ale pouze příležitostně, pokud to daná situace dovolila. Po roce 1949 se začaly vydávat pravidelně jako měsíčník, později od roku 1985 jednou za čtrnáct dní s přímou podporou organizace *Union Generela di Ladins dles Dolomites*. Po roce 1972 byly tyto noviny přejmenovány na *LA USC di Ladins*, v překladu Hlas Ladínů.¹¹³

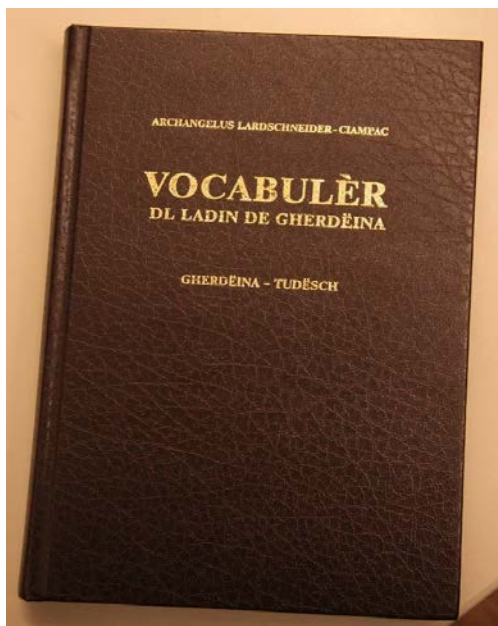
Obrázek 8: Jeden z prvních výtisků ladínských novin¹¹⁴

¹¹² IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. 1905 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 18. ISBN 88-901703-1-X.

¹¹³ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. 1905 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 19. ISBN 88-901703-1-X.

¹¹⁴ Vlastní fotografie z výzkumu

Od 1. února 1990 až do současnosti jsou vydávány jako týdeník. Noviny jsou rozděleny do pěti částí (dle pěti ladínských údolí). Každá část obsahuje aktuality k určitému údolí v dané jazykové varietě ladínštiny. Respondent a šéfredaktor novin LA USC di Ladins David vypověděl: „S vydáváním ladínských novin je moje rodina již po generace spjata. Můj dědeček byl jeden z prvních zaměstnanců u Salvestera Erlachera a vydával s ním původní noviny s názvem Nos Ladins. Děda byl také autorem prvního ladínského slovníku, který se dodnes používá. Naše dnešní noviny LA UCS di Ladins jsou pro všechny Ladíny žijící v pěti údolích. První strana je všeobecně o novinkách a následujících pět stran je věnováno pěti údolím. Nejde pouze o to, co se tam děje, ale celá stránka je psána jejich místním dialektem. V každém údolí máme redakce a ty nám posílají své články v daném dialektu a tady u nás ve Val Gardeně se vše dává dohromady a také se to tu tiskne.“

Obrázek 9: První ladínsko - německý slovník od Archangeluse Lardschneidera – Ciampaca¹¹⁵

Noviny jsou k dispozici také v elektronické formě na www.lausc.it, a je zde možné dohledat výtisky až do roku 2007. Sídlo ladínské redakce se nachází ve městě Ortisei v budově „Cěsa di Ladins“ (Dům Ladínů).¹¹⁶

¹¹⁵ Vlastní fotografie z výzkumu

¹¹⁶ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. 1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism. UGLD, 2007. s. 19. ISBN 88-901703-1-X.

Obrázek 10: Příklad tištěné i elektronické formy novin¹¹⁷

Rozhlasové a televizní vysílání

První ladínské radiové vysílání se uskutečnilo roku 1955 a trvalo jen pár minut. Roku 1958 byla založena organizace *Comité Radio Ladins*, vysílání prodloužila a začala s pravidelným vysíláním od pondělí do soboty. Tato organizace funguje do současnosti.

První ladínské televizní programy byly nepravidelně vysílány od roku 1979 až do roku 1988. Tento rok se vysílání stalo pravidelným. V současnosti nabízí italská státní televize RAI (Italian state TV and radio) kolem 352 hodin radiového a 39 hodin televizního ladínského vysílání za rok v provinciích Trento a Bolzano. Provincie Belluno bohužel nemá k těmto stanicím přístup, ale Union Generela di Ladins se je snaží prosadit i tam.¹¹⁸

¹¹⁷ Zdroj: [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: http://www.pentagon.it/images/pentagon/558x344/portal_usc.jpg

¹¹⁸ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. *1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 22. ISBN 88-901703-1-X.

8. Autonomie a Ladíni

Po druhé světové válce a po dvaceti letech fašistického režimu změnila Itálie svůj politický systém. V roce 1946 nahradila monarchii demokratickou republikou a v roce 1948 s novou ústavou přešla z unitárního státu na regionální stát. Italské vládě však trvalo více než dvacet let, než bylo patnáct „regionů s běžným statutem“ oficiálně zřízeno jako územní subjekty s demokraticky zvolenými legislativními orgány a výkonnými vládami, které mají řadu autonomních pravomocí. Na druhou stranu musela Itálie, kromě svých obrovských hospodářských regionálních rozdílů a kulturních rozmanitostí, čelit některým specifickým situacím z historických a etnicko-lingvistických příčin. Jen na severu země požadovaly nezávislost nebo alespoň autonomii tři důležité regiony: údolí Aosta s francouzsky mluvícími obyvateli, Friuli-Venezia Giulia s rétorománskou a slovinskou menšinou a Jižní Tyrolsko obydlené převážně německy hovořícími Tyrolany a Ladíny. Na jihu pak požadovaly zvláštní status autonomie na Sicílii a Sardinii.¹¹⁹

Italská vláda po 2. světové válce sice brala v potaz obtížnou situaci německého etnika v severní Itálii, ale ladínské etnikum nerespektovala natolik, aby se hranice upravila i pro sjednocení Ladínů. Německé etnikum jako početnější bylo tehdy centrem pozornosti a Ladínové teprve bojovali za své uznání etnické minority.

Není pochyb, že autonomie provincie Jižního Tyrolska je jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňující Ladínskou menšinu, proto je třeba toto téma více rozebrat.

Autonomie Jižního Tyrolska, díky finančním příspěvkům podporuje vzdělávací systém Ladínů, rozvoj a udržování kultury a jazyka. Naproti tomu ladínská kultura v provincii Belluno je udržována převážně pouze v rodinách, předávána z generace na generaci. Je tedy pravděpodobné, že postupem času budou Ladíni, mimo údolí Val Gardena a Val Badia, asimilováni a nebudou si vědomi svého původu a kulturního dědictví. Podobný osud zřejmě čeká i Ladíny z údolí Val di Fassa. Dle výpovědi respondentky Kamily, která uvedla, že se v údolí ladínština téměř nepoužívá a převážně se mluví italsky. Sice se i tam ladínština vyučuje, ale pouze na prvním stupni základních škol a to dvě hodiny týdně. Ve Val di Fassa se také slaví určité ladínské tradice, mají i své vlastní kroje, typické pro toto

¹¹⁹ BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison* [online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

údolí, ale pokud se nebude ladínština více užívat jak v domácnostech, tak ve školách, jazyk zanikne a postupně i kultura.

Z výpovědí respondentů z Jižního Tyrolska vyplývá, že si jsou moc dobře vědomi toho, že bez finanční podpory provincie by situace byla stejná jako v Trentu a Bellunu, proto zauímají jasně pozitivní názor ohledně autonomního regionu. Respondentka Christina vyzdvihla přispívání na rozvoj ladínské kultury. Díky finanční podpoře mohou zřizovat vzdělávací centra, knihovny, galerie, tisknout učebnice pro děti a pořádat různé kulturní akce.

Největší pozitivum autonomie vidí respondentka Nicole ve vydávání ladínských novin, vysílání ladínských zpráv v televizi, ladínském rádiu a ve svobodě mluvit a studovat v ladínštině. V neposlední řadě také v možnosti žít v obklopení ladínské kultury.

8.1. Správní autonomie

8.1.1. Politické uspořádání Jižního Tyrolska

Italská ústava propůjčuje regionu právo na jistou formu samovlády v podobě decentralizace italské vlády a určité nezávislosti na ní. Orgány provincie jsou parlament, vláda a prezident Jižního Tyrolska. Provincie je oprávněna vydávat nařízení a prováděcí předpisy pro zákony vydané italskou centrální vládou. Jižní Tyrolsko má pravomoc vydávat zákony, které jsou na stejné úrovni jako zákony vydány v Římě, což je označováno jako primární legislativní pravomoc. Sekundární legislativní pravomoc znamená pravomoc vydávat nařízení s nižší právní silou. Ta mohou být vydány státem, regionem a v ojedinělých případech provincií.¹²⁰

Autonomní provincie může vydávat zákony a spravovat téměř všechny vnitřní záležitosti, přičemž respektuje italskou ústavu a základní právní rámec italského státu.¹²¹ Jiné autonomní provincie (či regiony) v Itálii takovou výsadou nedisponují. Oblasti, kde provincie zastupuje roli státu, jsou například: zemědělství a lesnictví, ochrana životního prostředí, cestovní ruch, hotelnictví, komunikace a doprava, školy a sociální péče, zprostředkování práce či odborného vzdělávání. Klasické funkce centrálního státu jsou stále

¹²⁰ VEDASH, A. *Italian Sources of Law*. In: FERRARI, G. F. *Introduction to Italian Public Law*. 2008, s.221-234. ISBN 9788814143885

¹²¹ BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. ISBN 978 1 84331 730 2.

spravovány Římem, jako jsou zahraniční věci, soudnictví, občanské a trestní právo, obrana, měnová a fiskální politika.¹²²

V roce 2001 byla pozměněna italská ústava. Vydávání právních aktů Jižním Tyrolskem nyní nepodléhá byrokratické zátěži ze strany centrální vlády jako předtím.¹²³ Skutečnost, že schválení ze strany Říma již není zapotřebí pro provinční právní předpisy, je povzbuzením k větší politické odpovědnosti. Také policie a soudnictví stále dominují ústředním orgánům. Intervence státu do kulturního, sociálního a ekonomického rozvoje jihotyrolské společnosti je však omezená a klesající.¹²⁴

Parlament provincie Jižního Tyrolska má 35 členů, stejně tak parlament Trenta. Celkem má tedy parlament regionu 70 zastupitelů, jelikož je tvořen parlamenty obou dvou provincií. Zastupitelé jsou voleni přímou volbou, volební období je 5 let. Kandidáti musejí splňovat dvě základní kritéria: musí být starší 18 let a zároveň residenty regionu po nepřerušované dobu alespoň 4 let. Všichni členové parlamentu musí složit přísahu, že hodlají pracovat jak pro dobro celého státu, tak pro dobro provincie. Pokud parlament poruší své pravomoci nebo jedná protiústavně, ohrozí národní bezpečnost nebo není schopen vykonávat své povinnosti, je možné parlament rozpustit.

Parlament je obsazován podle proporčního systému, tedy sdružuje zastupitele jak italské, ladínského, tak i německé národnosti a přirozeně používá všechny tři jazyky. Parlament vykonává legislativní funkci a volí ze svých členů představitele vlády, viceprezidenta, prvního viceprezidenta a prezidenta.¹²⁵

Vláda musí být sestavena dle proporčního etnického klíče, aby nemohla vzniknout převaha jednoho etnika. Vláda nařizuje provinční legislativu, dozoruje místní samosprávě (celkem se jedná o 116 obcí) a institucím, spravuje dědictví provincie a navrhuje finanční rozpočet.

¹²² BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. ISBN 978 1 84331 730 2.

¹²³ MÉZLOVÁ, Ingeborg. *Autonomie Jižního Tyrolska a její vliv na etnickou minoritu Ladínů v severní Itálii*. Praha, 2018. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

¹²⁴ BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. s. 75-77. ISBN 978 1 84331 730 2.

¹²⁵ MÉZLOVÁ, Ingeborg. *Autonomie Jižního Tyrolska a její vliv na etnickou minoritu Ladínů v severní Itálii*. Praha, 2018. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Prezident je hlava vlády a politický představitel provincie. Volí se na období 5 let. Je zodpovědný za vedení registru vydaných zákonů a vyhlášek, také může vyhlášovat provinční dekrety. Jihotyrolský prezident má dva zástupce – prvního viceprezidenta a druhého viceprezidenta, každý musí být z jiné jazykové skupiny. První viceprezident dočasně zastává funkce prezidenta v jeho nepřítomnosti nebo neschopnosti vykonávat úřad. Prezident provincie musí být pozván na každé zasedání italské vlády, když jsou na stole otázky týkající se Jižního Tyrolska.¹²⁶

Před rokem 2001 nebylo možné, aby se stal Ladín viceprezidentem Jižního Tyrolska, až po přijetí dalších zákonů na podporu autonomie v Jižním Tyrolsku získali v roce 2001 toto právo i Ladíni.

8.1.2. Proporční systém zastoupení jazykových skupin

Dalo by se říci, že se jedná o jakousi formu „pozitivní diskriminace“ nebo také jen „diskriminace“ Ladínů. Tyto dva pohledy je nutno podrobněji rozebrat. Tento systém vznikl na ochranu jazykových menšin ve veřejné správě. Při obsazování pozic ve státní správě musejí být zastoupena tři hlavní etnika provincie. Tento systém tedy zajišťuje pracovní místa Ladínům, i když jen omezený počet. Respondentka Christina vysvětluje tento systém na názorném příkladu: *„V rámci proporčního systému se u nás rozdělují pracovní místa. V nemocnici v Bolzanu je přesně dané, kolik míst je určeno pro tři uznané minority v Jižním Tyrolsku. Pět míst je pro italské lékaře, tři pro německé a jedno pro ladínského. Když je to jedno místo obsazeno, nedá se nic dělat a Ladín si musí místo hledat jinde.“* Tento systém vede k odlivu Ladínů, kteří se rozhodnou pracovat mimo oblast cestovního ruchu, z ladínských údolí či dokonce ze země. Na oblast cestovního ruchu se toto omezení nevztahuje. Jejich multilingvismus je značnou výhodou v oblasti turismu, a proto je pro ně snadné najít práci v údolích.

Ovšem Ladíni, kteří se chtějí stát například učiteli nebo lékaři zde mají malou šanci na uplatnění, a proto raději odcházejí do sousedního Rakouska nebo na jih do jiných italských provincií. Jeden z respondentů uvedl, že jeho dcera studuje lékařskou fakultu na univerzitě v Innsbrucku: *„Od mala chtěla být lékařkou a tady není zázemí ke studiu nebo praktikování tohohle oboru. Nepředpokládám, že se v budoucnu vrátí do údolí déle než na víkend či*

¹²⁶ BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. s. 78. ISBN 978 1 84331 730 2.

dovolenou. Na jednu stranu mě to hodně mrzí, neuvidím jí tak často a ona pravděpodobně ztratí kontakt s naší komunitou, ale musím být realista, pokud chci pro ni jen to nejlepší a u nás je počet míst pro lékaře, díky proporčnímu systému, velmi omezený. Aby se uplatnila, bude se muset odstěhovat mimo Jižní Tyrolsko, pravděpodobně zůstane v Rakousku.“

Stejný případ se stal i respondentce Chiare, která se vždy chtěla stát veterinářkou. I když je v Jižním Tyrolsku mnoho zvířat na farmách a rozlehlých pastvinách, byla kvůli tomuto systému, po skončení studií, dlouho bez práce. *„Byla jsem naivní, když jsem se po studiích vrátila zpět domů, ale mám to tu ráda a žiji tu všichni mé příbuzní, tak jsem si řekla, že to prostě zkusím a uvidím. Bohužel byla všechna místa pro ladínské veterináře obsazena a já musel hledat jinde. Teď bydlím v Bavorsku, kde mám skvěle fungující praxi. Všichni mě tam znají a připadám si tam, už jako doma. Jen rodina a přátelé z dětství mi dost scházejí, tak se aspoň snažím jezdit na návštěvy, tak často, jak jen mi to práce dovolí.“*

Dokladem o příslušnosti k jazykové skupině je certifikát, kterým se prokazují všichni, kteří žádají o zaměstnání v provincii, jak dále popisuje respondentka Sára: *„V Jižním Tyrolsku máme proporční systém zaměstnanosti podle jazykových skupin. Každá osoba starší 18 let obdržela vlastní certifikát, kde je napsáno, do jaké jazykové skupiny spadá. Tento certifikát pak předkládá při získávání pracovních pozic. V cestovním pase a v občanském průkazemám ale uvedenou italskou národnost. Nevadí mi to, ale raději bych tam měla uvedenou i tu ladínskou.“*

8.2. Kulturní autonomie

Následující podkapitoly se věnují kulturním prvkům a institucím, na kterých je vliv autonomie nejvíce patrný.

8.2.1. Revitalizace jazyka

Důležitou roli v otázce ladínské identity zastává jazyk. Díky autonomii provincie se může ladínština nadále vyvíjet a místní Ladíni jsou s ní v kontaktu každý den nejen v domácnosti, ale i v pracovním a školním prostředí. Užívání jazyka v rodinném zázemí bylo klíčové pro jeho zachování do současnosti, ale jak bylo zmíněno již v kapitole *Jazyk*, bez aktivního používání ve veřejném životě, je patrný úbytek mluvčích, což se děje v provincii Belluno. Respondentka Sara vyjádřila názor na užívání jazyka a udržování kultury: *„Myslím si, že mezi ladínskými údolími není mnoho rozdílů, ale problém je spíše u jedinců, jak svoji*

kulturu udržují. Ladíni, kteří svou kulturou žijí, a je pro ně smyslem života, si více udržují tradice než ti, kteří je berou pouze povrchně. Dobrým příkladem je rodina a výchova dětí. Jsou rodiny, kde se doma mluví pouze ladínsky, a to napomáhá jedincům k jejich vnitřní integraci k této etnické skupině. Naopak v jiných rodinách, kde nejsou ladínské tradice dominantní se používá němčina či italština. Tento fakt odlišného mateřského jazyka může být velmi problematický pro následné ztotožnění se s ladínskou kulturou a vnitřní identitou.”

Díky své autonomii má Jižní Tyrolsko, oproti provinciím Trento a Belluno, k dispozici hned několik nástrojů, které pomáhají místním Ladínům se zachováním a rozvojem jazyka.¹²⁷

SPELL – Servisc de planificazion y elaborazion dl lingaz ladin je organizace pravopisu, kterou zřídila v roce 1994 Union Generala di Ladins dles Dolomites spolu s ladínským kulturním institutem Majon di Fascegn a v roce 1997 se k této organizaci připojily také institut Micurà de Rü a Institut pro školení ladínských učitelů v Bolzanu. Tato organizace vydala svou první publikaci s názvem *Ladin Dolomitan – Dolomitská ladínština* známou též jako *Standard Ladin – Standartní ladínština*. Jednalo se o kodifikaci různých variet ladínštiny do jedné „univerzální“ verze. Standartní ladínština je oficiálním jazykem Union Generela di Ladins dles Dolomites. Dále následovaly publikace *Gramatica del Ladin Standart – Gramatika Standartní ladínštiny* v roce 2001 a *Dizionar dl Ladin Standart – Slovník Standartní ladínštiny* v roce 2002.¹²⁸

Dalším nástrojem na podporu ladínštiny je Vnitřní ladínská jazyková politika, což je organizace, která byla založena za účelem udělat jazykovou politiku srozumitelnější pro všechny. Nemá se zabývat pouze Standartní ladínštinou, ale také jejími jednotlivými varietami. Tato organizace byla podepřena Manifestem obsahujícím jedenáct slibů pro Vnitřní ladínskou jazykovou politiku:¹²⁹

1. Přežití dolomitských Ladínů může být zaručeno pouze tehdy, pokud přežije jejich jazyk. Tendence v dnešní době je dělat všechno stejně a více než kdy jindy potřebujeme jazykovou politiku pro všechna historická území Ladínů:

¹²⁷ HOUSKOVÁ, Hana. *Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů*. Praha, 2017. s. 44. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

¹²⁸ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. *1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 36. ISBN 88-901703-1-X.

¹²⁹ IRSARA, Siegfried a Cristina De GRANDI. *1905 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites": 100 years of idealism*. UGLD, 2007. s. 37. ISBN 88-901703-1-X.

Val Gardena, Val Badia plus Mareo, Val di Fassa plus Moena, Ampezzo a Livinallongo plus Col Santa Lizia.

2. Všechny verze jazyka, které se rozvíjely na tomto území, jsou důležitým projevem Ladínského jazyka. Reprezentují základní dědictví Ladínů. Každé verzi musí být přidělena stejná hodnota a musí být uznány na všech úrovních vzdělávání.
3. Každá verze ladínštiny musí mít právní podporu a ochranu, aby byla schopná se nadále rozvíjet a přežít do budoucna. A to tím spíše v údolích, kde nejsou příznivé sociální a právní podmínky.
4. Přežití různých stylů ladínštiny může být zaručeno snadněji v dlouhodobém horizontu použitím jednotného psaného jazyka. To je jeden z nejdůležitějších cílů pro jakoukoli politiku, která se snaží chránit komunitu Ladínů v Dolomitech.
5. Sjednocený psaný jazyk nebo Standartní ladínština má zásadní význam jako symbol identity a jednoty Ladínů. Je to tzv. „ochranný deštník“, pod kterým mohou různé verze ladínštiny přežít, rozvíjet se a chránit se před vlivy sousedního jazyka.
6. Jednotlivé verze ladínštiny a jejich historický vývoj, především díky Standartní ladínštině, získávají podporu a vitalitu.
7. Standartní ladínština není určena k náhradě či opomíjení místních verzí jazyka, ale měla by stát po jejich boku. Jejím úkolem je pracovat na vyšší úrovni, v situacích, kdy se obvykle používají jiné jazyky. To je také formální model, ze kterého mohou lokální verze čerpat při vytváření nových slov pro moderní předměty a koncepty.
8. Právní postavení ladínského jazyka by mělo být zlepšeno a měl by se užívat ve všech aspektech administrativy v ladínských oblastech. Úřady by měly uplatňovat a posilovat ochranná opatření na místě, za účelem pomoci ladínské komunitě na celém území.
9. Místní kulturní a vědecké instituce a univerzity by měly spolupracovat na vývoji jazyka, respektovat jak potřeby místních idiomů, tak i proces standardizace, která trvá už deset let.

10. Užívání ladínštiny by mělo být podporováno na všech společenských úrovních a také v každodenním životě, v souladu s touhou po jednotě, která vždy charakterizovala historii ladínské menšiny.
11. Dnes, více než kdy jindy, touha po jednotě Ladínů vyžaduje silného zástupce. Tuto roli zastává již téměř sto let *Union Generela di Ladins dla Dolomites* a její místní pobočky. V závislosti na místních autoritách a institucích, politických stranách a sociálních skupinách by měli být všichni Ladíni zapojeni do obrany ladínské identity v dolomitských údolích. Měli by spolupracovat na podpoře a rozvoji komunikačních prostředků, vývoji jazyka a na „vnitřních“ ladínských aktivitách.¹³⁰

Z tohoto lze odvozovat význam autonomie při rozvoji jazyka v Jižním Tyrolsku, která zapříčinila například reformu vzdělávacího systému, trojjazyčná geografická a topografická označení a rozvoj ladínských institucí.

Obrázek 11: Trojjazyčné dopravní značení v údolí Val Gardena¹³¹

8.2.2. Vzdělávací systém

Ladínština je vyučována již od mateřské školy. Výuka v mateřské škole probíhá tak, že se střídají tři jazykové týdny. Jeden týden se vyučuje pouze v ladínštině, druhý týden pouze v němčině a třetí týden v italštině, a tak to jde stále znovu. Na prvním stupni základních škol se také praktikuje tento model. Od druhého stupně střídají pouze němčinu

¹³⁰ HOUSKOVÁ, Hana. *Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů*. Praha, 2017. s. 45-46
Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

¹³¹ Vlastní fotografie z výzkumu

s italštinou a ladínštinu se učí už jen dvě hodiny týdně. Od roku 2006 se všichni žáci čtvrtého ročníku prvního stupně základní školy povinně učí také anglický jazyk. Respondentka Anna, učitelka v mateřské školce na dané téma uvádí: *„V podstatě je to velmi jednoduché, jak už víte, tak se u nás ve školce střídají ladínské, italské a německé týdny, což znamená, že si s dětmi povídám a hraji každý týden v jiném jazyce. Samozřejmě to nefunguje tak, že když za mnou nějaké dítě přijde a zeptá se mě na něco německy, i když zrovna máme mít italský týden, tak mu neodpovím. Je pochopitelné, že každý má nějaký ten jazyk více či méně oblíbený, toho si můžete všimnout u starších lidí, ale děti tomu nepřikládají moc velký význam, je jim jedno, kterým jazykem na ně mluvíte, jsou k tomu vedeny od narození.“*

Respondentka Sofia se na téma vzdělávacího systému vyjádřila velmi kladně: *„Učit se ladínsky ve školách je velice důležité, protože je to součástí naší historie, identity a osobnosti. Jsem velice vděčná těm, kdo zavedli ladínštinu ve školách už v roce 1948 a udělili ji tak povinnou pro všechny, což nebylo vůbec jednoduché, protože tenkrát chtěli lidé zavést jen němčinu a italštinu.“*

Respondentka Nicole uvedla, že: *„Možnost učit se ladínštinu ve školách mi dodává pocit důležitosti, důstojnosti a úcty k mému mateřskému jazyku, kterým mluví celá moje rodina.“*

Respondentka Ulrica: *„Jsem učitelkou ladínštiny pro zahraniční studenty a také vyučuji ladínštinu na Cademia Ladin Art & Profesional School v Ortisei a jsem přesvědčena, že je velmi důležité udržet si vlastní kořeny, ale zároveň i otevřít svou mysl jazykům, kulturám a tradicím cizích zemí. Čím více jazyků se naučíš, tím větší je pravděpodobnost, že dobudeš celý svět.“*

Zatím neexistuje přímo ladínská vysoká škola, proto Ladíni nejčastěji navštěvují univerzity v Bolzanu, Innsbrucku, Miláně, Mnichově či ve Vídni.

V údolí Val di Fassa je ladínština povinně vyučována jedenkrát týdně od roku 1997 na základních a středních školách, dále je pak v ladínském jazyce vyučován jeden další předmět.

Údolí Ampezzo a Livinallongo jsou řízeny obecným italským státním modelem dle zákona č. 482/99, o ochraně historických jazykových minorit v rámci, dle kterého je povoleno vzdělávání učitelů v ladínském jazyce a ladínské kultuře. Ve školním systému ale nejsou zakotveny žádné povinné hodiny ladínštiny ani výuka v ladínštině, záleží na škole, jestli zařadí ladínštinu jako volitelný předmět do svého sylabu.

8.2.3. Kulturní instituce

Istitut Ladin Micurà de Rii je jednou z největších institucí podporující rozvoj ladínského jazyka a kultury. Je financován z fondů provincie na podporu ladínské kultury v Jižním Tyrolsku. Pobočky této instituce se vyskytují téměř v každém ladínském městě v údolích Val Gardeny, Val Badii a Val di Fassy, kde zastávají funkce kulturních center, knihoven a galerií. Dále institut vydává knihy, učebnice, časopisy a různé brožury.

Cěsa di Ladins (Dům Ladínů) byl otevřen 1. srpna 1954 a od samého začátku byl sídlem Union Generela di Ladins dles Dolomites, Union di Ladins de Gherděina a Val Gardenského muzea „Museum de Gherděina“ a od roku 1972 také redakce novin LA USC di Ladins.

Ve většině větších ladínských měst lze najít muzea ladínské kultury. K vidění tam jsou kroje, dřevořezbářské nástroje, dřevěné figurky a různé jiné předměty ze dřeva. Respondent Tomas, majitel ladínského muzea v Ortisei v údolí Val Gardena vypověděl: *„Toto muzeum jsem zdědil po svém dědečkovi a nic jiného bych ani dělat nechtěl, od mala jsem tu trávil spoustu času a mé oblíbené kousky z historie jsou tyto dřevěné hračky pocházející z 18. století, které jsem našel v Americe. A ano opravdu jsou hračky vyrobeny našimi lidmi před 200 lety, které byly následně vyvezeny. Ladínské řezbářské umění je známé v různých koutech světa, tehdy to byla naše doména a vyrábělo se a vyváženo obrovské množství těchto předmětů.“*

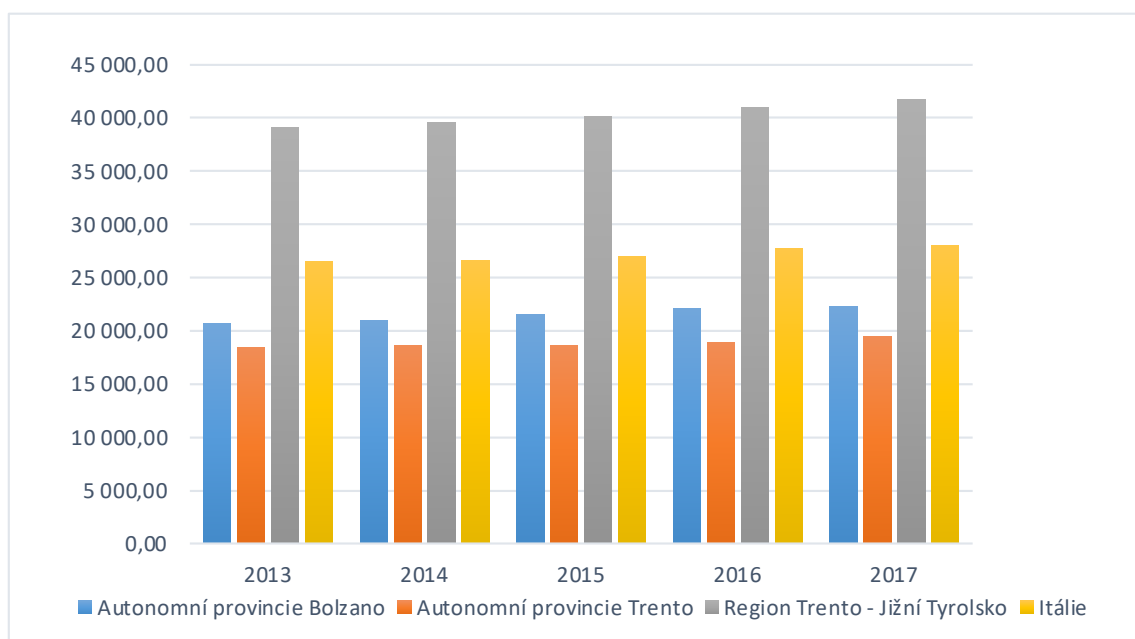
8.3. Vliv autonomie na ekonomiku Jižního Tyrolska

Až do roku 1972 patřila provincie k nejhudším z celé Itálie. Mohly za to protesty a etnické konflikty v oblasti, kterým italská vláda nepřikládala důležitost. Jelikož byla provincie složená z převážně německého obyvatelstva, byla Italy dlouho považována za méněcennou. Od přijetí druhého statutu autonomie 90 % daní vybraných v Jižním Tyrolsku zůstává v provincii. Přerozdělení daní oživilo hospodářský vývoj a pomohlo Jižnímu Tyrolsku stát se jedním z nejbohatších regionů Itálie, EU i celé Evropy. Dle statistik Eurostatu je nejvyšší životní úroveň z celé Itálie dosahováno v autonomní provincii Jižní Tyrolsko. Průměrná roční mzda roku 2016 se rovnala 32 449 euro.¹³²

¹³² SABOLOVÁ, Kristýna. *Strategie pronikání Jižního Tyrolska na trh cestovního ruchu*. Fakulta mezinárodních vztahů, 2017. s. 14 Bakalářská práce. VŠE. Vedoucí práce Ing. Liběna Jarolímková, Ph.D.

8.3.1. Hospodářství

Hlavní zdroj bohatství provincie představuje terciální sektor – sektor služeb. Jedná se především o oblasti obchodu, prodeje a cestovního ruchu jako jsou například hotelnictví, doprava a veřejná správa. Celkem je ve službách zaměstnáno 73 % lidí, z toho 17,7 % pracuje ve zdravotnictví a sociální péči, 14,6 % v obchodě a 12,5 % v restauracích a hotelech.¹³³ Ze sekundárního sektoru hrají důležitou roli odvětví zpracovatelského průmyslu - zpracování dřeva, kovů a energie. Oblast je vysoce zaměřena na obnovitelné zdroje energie, díky výhodné horské poloze jsou zde nejvíce rozšířeny vodní elektrárny. Vyrábějí tolik energie, že ji oblast nedokáže veškerou spotřebovat, a tak je zbylá část distribuována dále do jiných oblastí Itálie.¹³⁴

Graf 3: Vývoj HDP na obyvatele v běžných cenách¹³⁵ (EUR)¹³⁶

Z grafu je patrné, že region Trento – Jižní Tyrolsko značně převyšuje italské HDP. Tento stav se nelíbí místním lidem. Jeden z respondentů Reinhard se k ekonomické situaci Itálie

¹³³ ASTAT. *Annuario statistico della Provincia di Bolzano*. Istituto provinciale di statistica [online]. 2017. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: [https://astat.provincia.bz.it/downloads/Jahrbuch_2017\(6\).pdf](https://astat.provincia.bz.it/downloads/Jahrbuch_2017(6).pdf)

¹³⁴ SCHWARZ, Sabine. *The Potentials of Renewable energy Sources in South Tyrol: Assessment of Their Realizable Potential up to 2050*. [online]. 2010 [cit. 2019-03-12], s. 36-46. Dostupné z: http://umwelt.provinz.bz.it/publikationen.asp?publ_action=300&publ_image_id=196967 Diplomová práce. Technische Universität Wien.

¹³⁵ Běžné ceny = ceny platné v daném (sledovaném) období, ve kterém docházelo k realizaci statisticky sledované produkce zboží, obchodu i služeb.

¹³⁶ [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <http://dati.istat.it/>

vyjádřil takto: „*Absolutně nejsem spokojen se současným stavem, my jsme tahounem celé Itálie. My na severu se můžeme přetrhout, vyděláváme na celý zbytek Itálie, protože jih je chudý (a co si budeme nalhávat, nijak extra se nepředřou, to je ta odlišná mentalita, na vše mají dost času) a v podstatě státu nemá co nabídnout, ano jsou tam historické památky, ale to je tak vše. Všechny vinice, pastviny a hory jsou na severu a z toho jsou největší příjmy. Rozhodně nejsem sám, kdo má tento názor. Skoro nikomu se nelíbí vydělávat na zbytek země. To je taky jeden z důvodů, proč by pro nás bylo lepší být součástí Rakouska, tam bychom zapadli a vydělávali přibližně podobně jako ostatní regiony v Rakousku.*“

Další známkou ekonomické vyspělosti Jižního Tyrolska je nízká nezaměstnanost, která se pohybuje kolem 3,7 % a je téměř 2,5x nižší než průměrná italská nezaměstnanost. Tento nízký údaj je zapříčiněn hlavně cestovním ruchem, který je v oblasti dominantní a také zásluhou proporčního systému ve veřejné správě, který již byl popsán výše.

8.3.2. Cestovní ruch

Jak již bylo zmíněno, většina Ladínů pracuje v oblasti cestovního ruchu a turismu, což zapříčiňuje že, většina příjmů provincie pochází právě z turismu. Oblast je v zimě nejlákavější pro nadšence zimních sportů a v létě zase pro milovníky přírody a letní horské turistiky. Přibližně každý dvacátý člověk, pracující v Jižním Tyrolsku, je zaměstnán v nějaké oblasti týkající se cestovního ruchu jako například hotelnictví, průvodcovství nebo v jednom z turistických informačních center. Přibližně se jedná o třicet tisíc osob, což je podobný počet jako počet příslušníků celé ladínské etnické skupiny. Většina turistů přijíždí z okolních zemí (Německo, Rakousko, Švýcarsko), hlavně proto, že zde není jazyková bariéra a v oblasti se snadno domluví.

Dle respondentky Nicole je velmi snadné najít si práci v cestovním ruchu: *Myslím si, že najít práci v našem regionu je velmi jednoduché od doby, co turismus v regionu stále roste. Pokud se zajímáte o turismus, vyhrál jste doslova jackpot pracovních příležitostí ve Val Gardeně. Ale upřímně si myslím, že zaměření na pouze jednu hlavní profesi či odvětví nemá bezpečnou budoucnost. Kdysi v dávných dobách u nás vzkvétalo dřevorezbařství a zabýval se jím celý region. Dřevorezba zastávala velkou roli, ale náhle došlo k rychlému poklesu. To samé se může stát i s turismem a cestovním ruchem, pokud tomu nebudeme věnovat dostatečnou pozornost. Prodáváme naši krásnou přírodu, ale masová turistika*

v současnosti ohrožuje přesně to, co prodáváme. Myslím, že k inovacím musí dojít vždy a to i v oblasti zaměstnanosti a to i v případě, že cestovní ruch funguje dobře. Nejužitečnější povolání v naší oblasti je v současné době cestovní ruch, ale myslím si, že potřebujeme novou formu cestovního ruchu, která bude více směřovat k udržitelnému ekologickému turismu.

Turisté přijíždějící do Jižního Tyrolska ze zahraničí tvoří téměř dvě třetiny. Příklad z roku 2015, ze zahraničí přijely přibližně čtyři miliony turistů, zatímco tuzemských turistů byly přibližně dva miliony.¹³⁷

Ekonomika Jižního Tyrolska je silně závislá na cestovním ruchu, který svými pěti mld. euro tvoří téměř 25 % celkového HDP Jižního Tyrolska. Příjmy z cestovního ruchu jsou na neustálém vzestupu již 50 let¹³⁸.

Jižní Tyrolsko má k cestovnímu ruchu výborné předpoklady. Kromě geografické polohy má také příznivé mírné klima, jež je zapříčiněno vrcholky hor, které obklopují celé Jižní Tyrolsko a chrání ho před nepříznivými vlivy podnebí, což zaručuje více než 300 slunečních dní v roce. Dolomity jsou od roku 2009 zapsány na seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. V oblasti je také velmi rozvinutá dopravní infrastruktura, která zahrnuje všechny typy dopravy. Dálnici A22, která spojuje Jižní Tyrolsko s Rakouskem a Německem. Rozvinutou železniční trať vedoucí z Innsbrucku do Verony, tu pak doplňuje autobusová síť s velmi širokým pokrytím a v neposlední řadě letiště v Bolzanu.

Cestovní ruch také způsobuje enormní nárůst cen nemovitostí v oblasti. Ceny se pohybují v řádech milionů eur, jak uvádějí někteří z respondentů. Proto byla přijata vyhláška 13. července 2018, která omezuje možnost cizinců koupit zde nemovitost. Guvernér provincie Bolzano odůvodnil vyhlášku jako „ochranu domoviny“, protože cizinci svými nákupy „prázdninových bytů“, zvyšují ceny nemovitostí i pro místní obyvatele, kteří si pak tyto nemovitosti nemohou dovolit. Dle vyhlášky si nemovitosti budou moci kupovat pouze

¹³⁷ ISTAT: *Your direct access to the Italian Statistics* [online]. 2016 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://dati.istat.it/?lang=en&SubSessionId=84d4d439-6950-4749-a7d6-b3cfe45b4590>

¹³⁸ SABOLOVÁ, Kristýna. *Strategie pronikání Jižního Tyrolska na trh cestovního ruchu*. Fakulta mezinárodních vztahů, 2017. s. 15. Bakalářská práce. VŠE. Vedoucí práce Ing. Liběna Jarolímková, Ph.D.

místní obyvatelé, kteří v regionu žijí nebo pracují déle než pět let. Vyhláška se týká pětadvaceti měst a šestadvaceti vesnic.

Města: Badia, Anterivo, Brennero, Corvara in Badia, Marebbe, Valle di Casies, Avelengo, San Candido, Castelrotto, Villa Bassa, Valdaora, Plaus, Rasun-Anterselva, Renon, Senales, Sesto, S. Cristina Val Gardena, San Martino in Badia, Ortisei, Stelvio, Terento, Dobbiaco, Monguelfo-Tesido, Nova Levante, Selva di Val Gardena.

Vesnice: Redagno (Aldino), Eores (Bressanone), S. Andrea (Bressanone), Riscone (Brunico), Monte San Pietro (Nova Ponente), Rio Molino (Gais), S. Valentino (Curon Venosta), Corona (Cortaccia ssV), Località principale Laion, Tanurza (Laion), Pavicolo (Lana), San Martino al Monte (Laces), Plan (Moso in Passiria), Favogna di Sotto (Magrè ssV), Maranza (Rio Pusteria), Issengo (Falzes), San Giacomo (Val di Vizze), Braies di Fuori (Braies), Braies di Dentro (Braies), Valtina (San Leonardo in Passiria), Tunes (Vipiteno), Caprile (Tesimo), Peterbühel (Fiè allo Sciliar), Presule (Fiè allo Sciliar), San Constantino (Fiè allo Sciliar), Umes (Fiè allo Sciliar).¹³⁹

Nový zákon vstoupí v platnost 1. ledna 2020. Dva články zákona o prodeji území a o školení zaměstnanců obcí jsou platné prvním dnem po vyhlášení, tj. 13. července 2018. Dle tohoto zákona nemovitosti, které jsou označeny jako „prázdninové“ byty a domy, budou pravidelně kontrolovány. V obcích kde počet těchto bytů přesáhne 10 % v obci, bude 100 % nových či přestavěných nemovitostí vyhrazeno pro místní obyvatele. Toto ustanovení se nevztahuje na domy, pro které již bylo vydáno stavební povolení nebo pro které byl předložen kompletní projekt do 13. července 2018. Nerezidenti mohou ve zmíněných oblastech dále kupovat a užívat již postavené domy, které nepodléhají úmluvám.¹⁴⁰

¹³⁹ RELLOX. *Omezení koupě nových nemovitostí v Jižním Tyrolsku* [online]. 16.12.2018 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.rellox.cz/omezeni-koupe-novych-nemovitosti-v-jiznim-tyrolsku>

¹⁴⁰ Tamtéž

9. Současné dění v Jižním Tyrolsku

Žhavým tématem současnosti v Jižním Tyrolsku je otázka možného návrhu zákona o udělení rakouského občanství místním německy a ladínsky hovořícím obyvatelům. Možnost přiznání vedle italského také rakouského občanství, tedy možnost dvojího občanství, vyvolala ostré reakce mezi Římem a Vídní.

Italská vláda tento návrh ostře odsoudila, naopak severoitalsí regionální politici ho vřele uvítali.¹⁴¹ Itálie se ovšem obává, že by tímto krokem získalo Jižní Tyrolsko až moc velkou moc a nezávislosti na centrální italské vládě, což by nakonec mohlo vést k úplnému odtržení od italského státu, a následném připojení k Rakousku nebo ke vzniku nového suverénního státu. Na tom Itálie nemá žádný zájem, jelikož sever je ekonomickým „tahounem“ celé země, jak již bylo řečeno.

Mluvčí rakouského ministerstva vnitra pro žurnál Die Presse dále sdělil, že: *„jakýkoliv krok kupředu v této otázce nebude učiněn, aniž by to nebylo schváleno jak na národní úrovni politiky v Římě, tak na regionální úrovni v Bolzanu, hlavním městě regionu Jižní Tyrolsko.“* Z reakce Itálie je ovšem zřejmé, že splnit tuto podmínku by bylo velice obtížné.

„Pokud se zpráva ukáže jako pravdivá, tak bude chápána jako nevhodná a značně nepřátelská, obzvláště v době, kdy Rakousko předsedá Radě EU,“ uvedl italský ministr zahraničních věcí Enzo Moavero Milanesi v prohlášení, ještě před tím, než byla rakouskou vládou a Sebastianem Kurzem zpráva popřena. Představitelé italské koalice také obvinili Rakousko, že se snaží Itálii rozdělit podél jazykové linie.

„Jsme proti tomu, aby pasy byly uděleny pouze německy a ladínsky mluvícím obyvatelům Jižního Tyrolska, protože by to občany rozdělilo na dvě kategorie,“ prohlásil Massimo Bessone, lídr Ligy v severoitalském regionu. Italská média pak údajnou iniciativu označila za „útok na italskou suverenitu.“

¹⁴¹ EUROSOKOP. *Bude obyvatelům Jižního Tyrolska nabídnuto rakouské občanství?* [online]. 26. 7. 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9003/31458/clanek/bude-obyvatelum-jizniho-tyrolska-nabidnuto-rakouske-obcanstvi/>

Naproti tomu politici z provincií Jižního Tyrolska a Trenta návrh uvítali, a pokud se uskuteční, chtějí, aby se vztahoval i na obyvatele Trenta. Tento návrh, pokud ho Itálie odsouhlasí, není možné realizovat dříve než v roce 2020 – 2021.¹⁴²

¹⁴² EUROSKOP. *Bude obyvatelům Jižního Tyrolska nabídnuto rakouské občanství?* [online]. 26. 7. 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9003/31458/clanek/bude-obyvatelum-jizniho-tyrolska-nabidnuto-rakouske-obcanstvi/>

10. Diskuse a závěr

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaký měl historický vývoj Jižního Tyrolska ve 20. století vliv na Ladíny a jejich identitu. Historie Jižního Tyrolska ve 20. století se skládá především z bojů Ať z obou světových válek nebo z bojů za uznání etnických menšin, které nakonec vyústily k získání autonomie.

Díky neustálému kontaktu s ostatními etnickými menšinami v oblasti, tedy s Němci a Italy, si Ladíni uvědomovali svou odlišnost a začali bojovat za uznání své existence jako etnické skupiny a za stejná práva jako mají ostatní menšiny v Jižním Tyrolsku. V současné době se obyvatelé Jižního Tyrolska navzájem neodlišují, se vzájemným soužitím nemají tyto tři menšiny v oblasti problém. Respondentka Nicole uvedla: *„Myslím, že národnosti jsou pouze dané historickým stavem a nemají nic společného se současnou kulturou. Ladínsky, italsky a německy mluvící lidé v mém okolí jsou všichni Jihotyrolané. Všechny etnické skupiny trpěly diskriminací. Myslím, že nyní jsme v dobré politické rovnováze. V ladínských údolích nepanuje předpojatost.“* Dalším důkazem je i to, že respondentům nezáleží na národnosti uvedené v dokladech, ale na kultuře, tradicích a prostředí, ve kterém žijí. Většina respondentů má v dokladech oficiálně italskou národnost, ale za mateřský jazyk považují ladínštinu.

Za dob Benita Mussoliniho byla Itálie postavena na centralizovaném modelu veřejné správy a jejím hlavním cílem byl unitární stát s jediným oficiálním jazykem a to italštinou. To vedlo k násilnému poitalšťování v oblasti dnešního Jižního Tyrolska, jelikož v něm Mussolini viděl hrozbu. Touto hrozbou měla být multietnická společnost, která by mohla ohrozit Itálii jako jednotný unitární stát. Tento krok ovšem vedl k tomu, že se místní etnické skupiny bouřily a mnohem více si uvědomovaly svou etnickou identitu, kterou si začaly více chránit a udržovat. Postupem času zejména po 2. světové válce tyto etnické skupiny vyvíjely nátlak na italskou vládu za zlepšení jejich práv, svobod a sociálního postavení, to vedlo k získání správní autonomie.

Autonomie, kterou si Jižní Tyrolsko vydobylo, je dnes nepostradatelnou součástí ladínského života. Spolu s Němci a Italy v oblasti vytvářejí multikulturní společnost, která se nadále rozvíjí, prosperuje, udržuje tradice i jedinečnost všech tří etnik a zároveň poskytuje svým obyvatelům možnost svobodně se hlásit ke své národnosti a projevovat vlastní etnickou identitu. Autonomie značně podpořila rozvoj ladínské kultury. Ladínština byla

uznána jako oficiální úřední jazyk v oblasti, společně s němčinou a italštinou, a tak Ladíni získali právo na vyučování v ladínském jazyce ve školách. Díky proporčnímu systému ve státní správě a regionálním Parlamentu se mohou účastnit politického dění a rozhodovat o svém osudu. Proporční systém je také jednou z příčin nízké nezaměstnanosti a prosperity regionu. Tato hospodářská prosperita pochází především z oblasti turismu a cestovního ruchu, na kterou autonomní vláda Jižního Tyrolska poskytuje značné finanční prostředky. Mimo jiné přispívá na rozvoj etnické identity skrze financování institucí na podporu kultury, školství, sociálního systému a další.

Někteří z respondentů uvedly, že by uvítali větší reprezentaci ladínského jazyka, protože jsou na něj velice hrdí a všichni v něm vidí bezvýhradnou součást ladínské identity a osobnosti. Je to především jazyk a kultura, co dělá Ladína Ladínem.

V důsledku finančních a právních benefitů, které autonomie poskytuje, se Ladínům v oblasti daří dobře a jejich kultura se může dále rozvíjet a uchovávat pro další generace. Mimo oblast Jižního Tyrolska, tj. údolí Ampezzo a Livinallongo, však ladínská kultura spíše stagnuje a je pravděpodobné, že v průběhu let zanikne zcela. Údolí Val di Fassa má určité předpoklady pro budoucí rozvoj ladínské kultury (možnost přihlásit se k ladínské národnosti, vyučování ladínského jazyka na školách, možnost využívat jazyk ve veřejné správě, vydávání novin v ladínštině, ladínské radiové a televizní vysílání). Je ovšem nutné tyto možnosti i nadále posilovat.

11. Seznam literatury

11.1. Knižní zdroje:

ANDERSON, Benedict. *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-1490-8.

AVILOVA, V. a KVASHNIN, Yu.D. *Italy at the Beginning of the 21st Century*. Moscow, IMEMO, 2015. ISBN 978-5-9535-0428-7

BAHENSKÝ, F. *Etnicita v historické perspektivě. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně kolektivní identity*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-8712-44-1

BARTH, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Waceland Press, 1998 ISBN 0-88133-979-2.

BENEDIKTER, Thomas. *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*. Bozen/Bolzano: EURAC, 2009. ISBN 978 1 84331 730 2.

COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*, Praha: Portál, 2011. ISBN 80-7178-385-4

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Překlad Marek Jakoubek. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. Studijní texty (Slon), 51. sv. ISBN 978-807-4190-537.

FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6

GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Překlad Jiří Markus. [1. vyd.]. Praha: Josef Hříbal, 1993. Poznání; sv. 2. ISBN 80-900892-9-1.

HOUSKOVÁ, Hana. *Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů*. Praha, 2017. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

IRSARA S., DE GRANI C. *1995 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X,

KEANE, J. *Civil Society*, Stanford University Press, 1998. ISBN 0-521-81543-6.

- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0
- MÉZLOVÁ, Ingeborg. *Autonomie Jižního Tyrolska a její vliv na etnickou minoritu Ladínů v severní Itálii*. Praha, 2018. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.
- MORODER, T. *The Ladins of the Dolomites: people, landscape, culture*. Folio Vienna, 2016. ISBN 978-3-85256-697-9
- NEKVAPIL, Jiří, Marián SLOBODA a Peter WAGNER. *Mnohojazyčnost v České republice: Základní informace*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-581-4.
- O., Peterlini. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol*. Bolzano, 1997. ISBN 88-900077-2-9.
- POTOČNÝ, M. *Deklarace zásad mírového soužití*. Univerzita Karlova Praha. 1972. ISSN 0231-8601
- SABOLOVÁ, Kristýna. *Strategie pronikání Jižního Tyrolska na trh cestovního ruchu*. Fakulta mezinárodních vztahů, 2017. Bakalářská práce. VŠE. Vedoucí práce Ing. Liběna Jarolínková, Ph.D.
- SMITH, Anthony D. *National Identity*. University of Nevada Press, 1991 ISBN 08-741-7203-9.
- SMITH, David J. a Karl CORDELL. *Cultural Autonomy in Contemporary Europe*. Cornwall: MPG Books, 2008. ISBN 0-415-46456-0.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Studium (Portál). ISBN 80-717-8929-1.
- STEININGER, Rolf. *South Tyrol: A Minority Conflict of the Twentieth Century*. Transaction Publishers New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009. ISBN 978-0-7658-0800-4.
- ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk: Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*, Brno, TRIBUN EU, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.
- ŠATAVA, L. *Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace – 23 případů*, Trnava, 2015. ISBN 978-80-8105-680-2.
- VEDASH, Arianna. *Italian Sources of Law*. In: FERRARI, Giuseppe Franco. Introduction to Italian Public Law. Milano: Giuffrè, 2008, s. 214-236. ISBN 8814143889

ŽALOUDEK, K., *Encyklopedie politiky*. 1996. Heslo Autonomie

11.2. Elektronické zdroje:

ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

ASTAT. *Annuario statistico della Provincia di Bolzano. Istituto provinciale di statistica* [online]. 2017. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: [https://astat.provincia.bz.it/downloads/Jahrbuch_2017\(6\).pdf](https://astat.provincia.bz.it/downloads/Jahrbuch_2017(6).pdf)

Autonomous Province of Bozen/Bolzano. *The struggle for autonomy* [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://www.provinz.bz.it/this-is-south-tyrol/the-struggle-for-autonomy.asp#accept-cookies>

BENEDIKTER, Thomas. *The working autonomies in Europe: Territorial autonomy as a means of minority protection and conflict solution in the European experience - An overview and schematic comparison* [online]. Bolzano, 19. June 2006 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy.html>

Bevölkerung [online]. [cit. 2019-02-24]. Dostupné z: <https://astat.provinz.bz.it/de/bevoelkerung.asp>

Biskupové, sedláci, zemská knížata, Südtirol [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/historie/biskupove-sedlaci-zemska-knizata>

EUROSKOP. *Bude obyvatelům Jižního Tyrolska nabídnuto rakouské občanství?* [online]. 26. 7. 2018 [cit. 2019-03-09]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9003/31458/clanek/bude-obyvatelum-jizniho-tyrolska-nabidnuto-rakouske-obcanstvi/>

HIRT, PH.D., Mgr. Tomáš Hirt. *Modernismus vs. primordialismus* [online]. [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojet>

Horské ohně, Südtirol [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/zvyky/horske-ohne>

Hudební kapely v krojích, Südtirol. [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/zvyky/hudebni-kapely-v-krojich>

Italská ústava v anglickém překladu. [online]. [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

I.STAT: *Your direct access to the Italian Statistics* [online]. 2016 [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://dati.istat.it/?lang=en&SubSessionId=84d4d439-6950-4749-a7d6-b3cfe45b4590>

Kultura. Arts Lexikon [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Kultura>

Minorities: South Tyrol in Italy [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: <http://www.radwb.eu/files/Minorities%20in%20Italy%20-%20The%20Case%20of%20South%20Tyrol,%20short%20info%20note.pdf>

NOVOTNÁ P., BLAŽEK V. *Rétorománské jazyky: Přehled a klasifikace*, SBORNÍK prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis a 56, 2008. Odborná studie. Masarykova univerzita. [online]. 2000 [cit. 2019-01-02]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100787/A_Linguistica_56-2008-1_3.pdf?sequence=1

Ötzi, Rétové, Římané [online]. [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.suedtirol.info/cs/toto-je-jizni-tyrolsko/lide/historie/otzi-retove-rimane>

PILOUS, Patrik. *Autonomie* [online]. [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/mezinárodní-vztahy/autonomie/>

Podzim pro fajnsmekry v Jižním Tyrolsku: Vinobraní jaké Evropa nezažila [online]. 27.9.2016 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://www.ttg.cz/podzim-pro-fajnsmekry-v-jiznim-tyrolsku/>

RELLOX. *Omezení koupěnových nemovitostí v Jižním Tyrolsku* [online]. 16. 12. 2018 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.rellox.cz/omezeni-koupe-novych-nemovitosti-v-jiznim-tyrolsku>

SCHWARZ, Sabine. *The Potentials of Renewable energy Sources in South Tyrol: Assessment of Their Realizable Potential up to 2050*. [online]. 2010 [cit. 2019-03-12], Dostupné z: http://umwelt.provinz.bz.it/publikationen.asp?publ_action=300&publ_image_id=196967 Diplomová práce. Technische Universität Wien.

Storia di Ladins, Uniun Ladins Val Badia, [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: <http://www.uniunladins.it/storia-di-ladins>

Törggelen in Südtirol [online]. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://www.suedtirol-it.com/de/toerggelen.html>

Traditions and customs [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z:
<https://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005>
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <http://dati.istat.it/>
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:
<http://ontheworldmap.com/italy/region/trentino-alto-adige/map-of-languages-in-trentino-alto-adige-max.jpg>
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:
http://www.carnivalkingofeurope.it/img/imgPP/carnevaleSM12_14.jpg
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:
<http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=ls2016:ladini>
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:
http://www.pentagon.it/images/pentagon/558x344/porta1_usc.jpg
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:
http://www.popflock.com/learn?s=Ladin_people
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://blog.hotel-ifinger.it/wp-content/uploads/2015/06/herz-Jesu.jpg>
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://www.istat.it/it/files/2013/01/Volume-Bolzano-bilingue-completo-per-on-line.pdf>
[online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/30/Ladin.png/1280px-Ladin.png>

12. Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obrázek 1: <i>Ladínská údolí</i>	44
Obrázek 2: <i>Jazyková situace v Trentu a Jižním Tyrolsku</i>	48
Obrázek 3: <i>Masopustní masky z údolí Val di Fassa</i>	51
Obrázek 4: <i>Slavnosti ohně</i>	52
Obrázek 5: <i>Ženský tradiční kroj (Val Gardena)</i> , Obrázek 6: <i>Mužský tradiční kroj (Val Gardena)</i>	55
Obrázek 7: <i>Kupony v hodnotě 5, 10, 20, 40 a 60 haléřů</i>	59
Obrázek 8: <i>Jeden z prvních výtisků ladínských novin</i>	60
Obrázek 9: <i>První ladínsko - německý slovník od Archangeluse Lardschneidera – Ciampaca</i>	61
Obrázek 10: <i>Příklad tištěné i elektronické formy novin</i>	62
Obrázek 11: <i>Trojazyčné dopravní značení v údolí Val Gardena</i>	70
Tabulka 1: <i>Seznam respondentů a základní identifikační údaje, 2016-2017</i>	16
Tabulka 2: <i>Seznam respondentů a základní identifikační údaje, 2019</i>	17
Tabulka 3: <i>Poměr volby německého občanství Ladínů v roce 1939</i>	39
Tabulka 4: <i>Ladínské komunity</i>	46
Tabulka 5: <i>Demografický vývoj v Jižním Tyrolsku</i>	58
Graf 1: <i>Poměr volby německého občanství Ladínů v roce 1939</i>	40
Graf 2: <i>Demografický vývoj v Jižním Tyrolsku</i>	57
Graf 3: <i>Vývoj HDP na obyvatele v běžných cenách (EUR)</i>	73